Бутун дунё пролетарлари, бирлашингиз!

ТОШКЕНТ оқшоми

Ўзбекистон Компартияси Тошкент шаҳар комитети ва халқ депутатлари шаҳар Советининг органи

Газета 1966 йил 1 июлдан чиқа бошлаган. ◉ № 174 (6. 663) ◉ 1988 йил 1 август, душанба ◉ Баҳоси 3 тийин

МАРКАЗИЙ ГАЗЕТАЛАР САҲИФАЛАРИДА

⊙ «Журъат, амалий ишлар даври» — «Правда» газетасининг бугунги бош мақоласи ана шундай номланади.

⊙ Газетада шунингдек, «Яхшироқ ишлаш ва яшаш учун» сарлавҳаси остида КПСС Марказий Комитети Сиёсий бюросининг аъзоси, Марказий Комитет секретари, Москва шаҳар партия комитетининг биринчи секретари Л. Н. Зайков билан интервью берилган. Мақолада пойтахт коммунистларининг бугунги ҳаёти, Бутуниттифоқ партия конференцияси қарорларини қандай амалга ошираётганликлари ҳақида ҳикоя қилинади.

⊙ Мамлакатимиз ҳаётига доир янгиликлар, чет эллардан олинган телеграммалар берилган.

XIX

Университетдан цехга

Тошкент авиация ишлаб чиқариш бирлашмасининг Маданият ва техника саройи ҳузуридаги ижтимоий-сиёсий билимлар университетининг навбатдаги машғулотига 300 дан ортиқ киши келди. Тингловчиларни Европа социалистик мамлакатлари ўртасидаги муносабатларни ривожлантиришга бағишланган мавзу ўзига жалб этди.

Машғулотлар тугагач, унинг кўпгина қатнашчилари — агитаторлар ва сиёсий ахборотчилар бирлашма цехларида, ётоқхоналарида суҳбатлар ўтказишди.

Ҳозир Бутуниттифоқ XIX партия конференцияси материаллари кенг муҳокама қилинаётган бир пайтда университетда завод идеология фаоллари учун мамлакат коммунистлари анжумани қарорларини ўрганиш юзасидан махсус программа ишлаб чиқилган.

XIX БУТУНИТТИФОҚ ПАРТИЯ КОНФЕРЕНЦИЯСИНИНГ ҚАРОРЛАРИНИ БАЖАРИШ СОҲАСИДАГИ АМАЛИЙ ИШЛАР ТЎҒРИСИДА

КПСС Марказий Комитети Бош секретари М. С. ГОРБАЧЕВнинг 1988 йил 29 июлда КПСС Марказий Комитети Пленумида қилган доклади

Ўртоқлар!

Сиёсий бюро XIX Бутуниттифоқ партия конференцияси қайта қуришнинг ғоят муҳим сиёсий марраси бўлиб қолган конференциянинг қарорларини бажариш юзасидан амалий чора-тадбирларни муҳокама қилиш учун ушбу Пленумни чақиришга қарор қилди.

Партияда, жамиятда қайта қуришнинг амалий вазифаларини рўёбга чиқариш ишларини кучайтириш зарурлиги тўғрисида қатъий фикр вужудга келганлигини конференцияда биз ҳаммамиз, айниқса, ўткир ҳис этдик. Бу ҳақда, айниқса, ишлаб чиқариш коллективлари вакиллари бўлган делегатлар баралла гапирдилар.

Иккиланиб кутиб турмай, камчиликлар ва нуқсонларга ўз фикрини дадил билдириш, ҳаракатимиз йўлидаги барча тўсиқ ва ғовларни бартараф этиб қатъий ҳаракат қилиш тўғрисидаги якдил талаб янгради. Делегатлар ўз нутқларида ишларнинг боришидан ташвишларини билдирибгина қолмадилар, очиқ тан олайлик, партия, совет ва хўжалик органлари, раҳбар кадрларимиз ҳаракатларидан норозилик ҳам ифодаланди.

Очиқ гапириш керак, ўртоқлар, вақт бизни шошилтирмоқда. Бу нима билан боғлиқ?

Биринчидан, партияда ҳисобот-сайлов кампанияси бошланмоқда.

Сиз билан биз Бутуниттифоқ конференциясини ўтказиш муддатлари тўғрисидаги масалани муҳокама қилганимизда, коммунистларнинг ҳисобот-сайлов йиғилишлари ва район, шаҳар, округ, область, ўлка партия ташкилотларининг конференциялари умумпартия анжуманининг сиёсий йўл-йўриқлари асосида ўтиши учун бу анжуманнинг партияда ҳисобот-сайловлар арафасида бўлишини кўзда тутган эдик.

Бундан ташқари конференцияда сиёсий система ислоҳотига доир барча ишларни келгуси йил баҳорида янги ҳуқуқий негизда сайлов ўтказиш ва СССР халқ депутатлари съездини чақиришни кўзлаб сира кутиб турмай, ҳозирданоқ ташкил этиш тўғрисида келишиб олдик.

Конференция делегатлари иқтисодий ислоҳотни янада чуқурлаштиришни қатъий ёқлаб чиқдилар, чунки туб социал-иқтисодий вазифаларнинг амалга оширилиши ва халқ турмушининг яхшиланиши ана шунга боғлиқ.

Хуллас, қайси томондан ёндашмайлик, вақтни бой бериб бўлмайди, ҳаракат қилиш, қатъий ҳаракат қилиш, тобора ўткир сиёсий тус олаётган амалий масалаларни ҳал этиш учун талабчанликни ошириш керак.

Умуман, ўртоқлар, ҳаракат қилиш, конкрет ишларни амалга ошириш пайти келди. барча партия ташкилотлари, ҳамма кадрларимиз, барча коллективларнинг, ҳар бир меҳнатчининг масъулияти ортадиган пайт келди.

Ҳаммамиз шу ҳафталар давомида конференциянинг аҳамиятини яна бир бор ўйлаб кўриш, унинг якунларини, қабул қилинган қарорларни асосли равишда баҳолаш учун имкониятга эга бўлдик. Айтиш мумкинки, партия турмушида мислсиз воқеа рўй берди. Конференция бутун жамиятни оёққа турғазди. Конференция муҳитининг ўзи: дадиллик, мунозаралилик, принципиаллик, талабчанлик, етилган муаммоларни рўй-рост муҳокама қилиш қайта қуришга жуда катта ҳисса бўлиб қўшилди.

Янги маънавий-сиёсий вазиятда, реализм вазиятида ўтган конференция партияни умумхалқ сиёсий мактабининг, ошкоралик ва демократия мактабининг янги тажрибаси билан бойитди. Конференцияга бўлган қизиқиш сусаймаяпти. Конференция ўртага қўйган ва ҳал қилган барча масалалар манфаатдорлик билан муҳокама қилинмоқда. Конференция бутун дунёда ҳам катта қизиқиш уйғотди.

Партиямизнинг қудратли потенциалини конференция яна бир бор ишонарли тарзда намойиш қилди. Айтишим мумкинки, партия қаддини ростлаб олгандай бўлди, халқ олдидаги жуда катта масъулиятни ҳис этган ҳолда баланд овоз билан, новаторчасига, дадил гапира бошлади. Конференция КПСС қайта қуришнинг чинакам ҳаракатга келтирувчи кучи, унинг ташаббускори ҳамда халқ ва социализмнинг туб манфаатларини ифодаловчи тан олинган раҳбари эканлигини тасдиқлади. Бу партия конференциямизнинг энг муҳим сиёсий якунидир.

Хуллас, ҳозир шуни дадил айтиш мумкинки, конференциядан сўнг партия ҳам, жамият ҳам кечагидан бошқачароқ бўлиб қолди. Конференцияга тайёргарлик ва уни ўтказиш мамлакатнинг ўтмишини ҳам, ҳозирги даврини ҳам, келажагини ҳам тушунишни янги поғонага кўтарди.

Делегатлар ўтмишдаги хатолар ва жиноятларни қатъий қораладилар. Шу билан бирга улар совет халқининг тарихий ғалабаларини ўчириб ташлашга уринишларни қатъий рад этдилар.

Конференцияда қайта қуришнинг боришига, унинг ютуқларига, камчиликлари ва нуқсонларига принципиал позициялардан туриб баҳо берилди. Шуни дадил айтиш мумкинки, конференция бизни жамиятни янгилаш йўлидаги ҳаракатимизнинг муаммолари ва вазифаларига янгича баҳо бериш даражасига олиб чиқди.

Конференция коммунистларнинг, бутун халқнинг қайта қуришни изчиллик билан давом эттириш, унга муқаррар тус бериш, ички ва ташқи сиёсатнинг ҳамма соҳаларидаги амалий масалаларни ғайрат билан ҳал қилишга зўр бериб интилаётганлигини намойиш қилди.

Шу билан бирга конференция жамиятда консерватив кайфиятлар, ўтмишни қўмсаш, шубҳа туғдиришга уриниш, қайта қуришни тарихий бунёдкорлик эмас, балки ҳатто ижтимоий беқарорлик сифатида тасвирлашга уриниш ҳали тўла бартараф этилмаганлигини ҳам кўрсатди. Агар биз сиёсатда реалист бўлиб қолишни истасак, буни ҳам ҳисобга олмай бўлмайди.

Конференция делегатлари ўз фаолияти услуб ва методларини секинлик билан ўзгартираётган, кўп ҳолларда ошкоралик шароитида ишлашга тайёрлигини ва ишлай олишини, баҳслашишга, далиллар келтиришга, одамларни ишонтиришга, танқидни В. И. Ленин сабоқ берганидек, большевикчасига қабул қилишга қодир эканликларини намоён қилмаётган партия комитетлари олдига қатъий талаб қўйдилар.

Баъзи бировларни эса одамларнинг ғайрати ошганлиги, уларнинг ижтимоий-сиёсий активлиги уйғонганлиги чўчитмоқда. Оғизда улар қайта қуриш — лекин фақат ўзларига маъқул демократия мавжуд бўлган қайта қуриш тарафдорларидир; ошкоралик тарафдори — лекин муайян даражадаги танқидли ошкоралик тарафдорларидир; янгиланиш тарафдори — аммо ўзлари учун ҳамма нарса одатдагидек, эскичасига қоладиган янгиланиш тарафдорларидир. Тайёрга айёрликка қарши кураш ҳам қийин бормоқда. Конкрет иш учун конкрет кишилардан қатъий талаб қилинмаяпти.

Тўсқинлик қилиш механизми дарз кетган бўлса ҳам, бироқ у кўп соҳада ҳали ўз кучини сақлаб қолганлигини делегатлар ишонарли тарзда кўрсатиб бердилар. Янгилик йўлида қаерда ва қандай эски структура ва методлар турганлигини, унга халақит бераётганлигини, авж олишга йўл қўймаётганлигини конференция яхшироқ аниқлаб олишга ёрдамлашди. Конференция қайта қуришга тўсқинлик қилаётган кўпгина омиллар амалга оширилаётган баъзи тадбирларнинг пухта ўйланмаганлиги, уқувсизлик, бошқа субъектив сабаблардан бошланаётганлигини ҳам кўрсатди. Буларнинг ҳаммаси биргаликда қайта қуришнинг ушбу босқичида бизда нималарга эришганлигимизнинг, ҳали нималарни ҳал этишимиз, бунинг устига сира кечиктирмай ҳал этишимиз лозимлигининг ҳаққоний манзарасини тасвирлаб берди.

Пировард натижада, ўртоқлар, бу Марказий Комитет учун ғоят муҳим, конференция қайта қуришнинг боришига баҳо беришимизда реализмни кучайтирди. У жамиятнинг консерватизм ва тўсқинликни бартараф этиб, олға боришга қатъий аҳд қилганлигини намойиш этди. Айни бир вақтда у ҳар қандай сохта революцион, ҳаётдан ажралиб қолган шиорларга, максималистик талабларга ҳамда ҳамма нарсани бирданига қайта қуришга хом хаёл билан уринишларга қарши чиқди.

Конференцияга тайёргарлик, конференциянинг ўзи кадрлар етуклиги, уларнинг сиёсий маданияти, ҳаракатнинг демократик формаларига тайёрлигини сиёсий жиҳатдан текширишга айланди. Кечиктириб бўлмайдиган ишларимиз, резервлар, ишнинг энг самарали форма ва методлари, айниқса, яққол намоён бўлди. Биз конференцияда ўзгартишларнинг кенг кўламини кўзда тутувчи қарорларни ишлаб чиқдик ва қабул қилдик, бу қарорлар социалистик жамиятнинг ўз эркин тараққиёти потенциал кучларини ишга солиши керак.

Конференция якунларини ва бўлиб ўтган мунозараларни яна бир бор ўйлаб кўриб, биз, ўртоқлар, амалий ишлар томон дадил бурилиш қилишга ўзимизни қатъий чоғлашимиз лозим.

Конференция шуни кўрсатдики, партияда ҳам, халқ ўртасида ҳам қайта қуриш қўллаб-қувватланганидан кейин илгари кўп марта бузилган сўз ва иш бирлиги, ўз ҳаракатлари учун, худди шу каби фаолиятсизлиги учун масъулият туйғуси, айниқса, қатъият билан илгари сурилмоқда. Партия кадрлари бу ўзгармас партия қонунига, аввало ўзлари амал қилишлари шарт. Иш қилиш лозим, қабул қилинган қарорлар бажарилишини контрол қилиш лозим. Акс ҳолда эски хатолар такрорланиши шубҳасиздир. Аслида делегатларнинг якдил фикри ана шундай.

Конференция якунлари тўғрисида гапирганимда шу қисқача мулоҳазалар билан чекланишим мумкин эди. Лекин яна ва яна такрорлаб айтаманки, ўртоқлар, ғайрат билан ҳаракат қиладиган пайт келди ва энди имиллаш мумкин эмас. Конференция ишлаб чиққан сиёсий йўл-йўриқларни бажаришга доир амалий ишларгина қайта қуришга муқаррар тус беради.

Шу жиҳатдан Сиёсий бюро нималар қилмоқда?

Биринчидан, лойиҳалар комплекси ишлаб чиқилди, бу лойиҳаларда • конференция қатнашчиларининг таклифлари ҳисобга олинган. Биринчи навбатда бу озиқовқат, савдо, халқ истеъмоли моллари ва хизмат кўрсатишга, яъни одамларга бевосита дахлдор бўлган, уларнинг кундалик эҳтиёжлари ва ташвишлари билан боғлиқ ишларга тааллуқлидир. Ҳужжатлар сизларнинг қўлингизда, бу мени ана шу ҳужжатларни батафсил баён қилиб беришдан халос этади.

Сўнгра сизларни делегатлар билдирган таклиф ва танқидий мулоҳазаларни амалга оширишга қандай ёндашганлигимиз тўғрисида хабардор қилиб қўймоқчиман. Сиёсий бюро оператив ҳал этишни талаб қиладиган барча масалалар юзасидан тегишли ташкилотларда ишлаётган коммунистларга, раҳбар кадрларга топшириқ берди. Истиқболли муаммолар юзасидан ҳам топшириқлар берилди ва конкрет таклифларни тайёрлаш учун муддатлар белгиланди. Сиёсий бюро бу ишларнинг ҳаммасини мунтазам назорат қилиб боради.

I.

Ўртоқлар! Шундай конкрет вазият вужудга келмоқдаки, партия конференцияси қарорларини амалга ошириш партиядаги ҳисобот-сайлов кампанияси билан бир вақтга тўғри келмоқда. Бўлажак ҳисобот ва сайловлар олдингиларига ўхшамайди, десам фикримга қўшиласиз, деб ўйлайман.

Буларнинг ҳаммаси Марказий Комитетнинг ҳам, жойлардаги партия комитетларининг ҳам зиммасига ҳисобот-сайлов кампаниясига пухта тайёргарлик кўриб, уни энг юксак даражада ўтказиш вазифасини юклайди. Партия ташкилотлари ўзини-ўзи жиддий текширишдан ўтказиши, жамият олдида масъулиятли имтиҳон топшириши ҳамма учун аниқ-равшан бўлиши керак.

Чамаси, бу ҳар биримиз топширилган ишни қандай бажараётганлигимиз, қайта қуришга қандай ҳисса қўшаётганлигимиз тўғрисида, ҳамма ҳам қайта қуришни қўллаб-қувватлаш тўғрисидаги гапларни зарур ишлар билан мустаҳкамлаяптими ёки йўқми, шу ҳақда очиқ-ойдин, рўй-рост ва ҳалол, чинакам партиявий гаплашиб олиш бўлади. Бундай ёндашув партия йиғилишлари ва конференцияларидаги суҳбатнинг асоси бўлиши лозим. Ана шундай бўлиши тўғри, ўртоқлар. Бу конференциянинг ишчанлик кўпроқ бўлсин, натижа кўпроқ бўлсин, деган талабига мос келади.

Шу боисдан ҳам қайта қуришни янада жўшқин қилиш, унга катта самарадорлик бағишлаш, олға томон ҳаракат қилишимизга тўсқинлик қилаётган барча нарсаларга узил-кесил зарба бериш учун, иккиланишга чек қўйиш учун нималар қилиш керак, деган саволни партия мунозараси марказига қўйиш лозим.

Шу сабабли партия йиғилишлари, конференцияларни демократик ва ошкора ўтказиш, ҳамма нарсани олдиндан белгилаб қўйишнинг ҳар қандай кўринишларини истисно этиш, ишларнинг аҳволига, одамларни ҳаяжонга солаётган барча масалаларга холис баҳо бериш учун кенг имконият яратиш муҳимдир.

Қисқача айтганда, коммунистларнинг ҳисобот-сайлов йиғилишларида, партия конференцияларида XIX партия конференциясида бошланган гапни ўшандай принципиаллик, масъулият ва ишчанлик билан давом эттириш лозим. Ишларнинг аҳволи айни шундай ёндашишни талаб қилмоқда.

Шуни ишонч билан айтиш мумкинки, эндиликда раҳбар партия органларини сайлаш ҳам янгича ўтади. Биз конференция делегатларининг сўзларини тинглар эканмиз, коммунистлар партиянинг раҳбар составини тузиш чоғида жуда талабчан бўлишларига ишонч ҳосил қилдик. Улар қайта қуришнинг мана шу муҳим босқичида, унинг асосий йўналишларида амалий ҳаракатлар қилиш даврига қадам қўйганимизда партия ташкилотларига раҳбарликни кимга топширишни принципиал позициядан туриб ҳал қиладилар.

Конференциянинг номзодларни кўрсатиш ва муҳокама қилиш, яширин овоз бериш учун бюллетенга мандатда белгиланганидан кўпроқ номзодларни киритиш, юқори партия органлари составига қуйидан номзодлар кўрсатиш ҳуқуқини амалга ошириш тартиби тўғрисидаги тавсияларини ҳозирданоқ ишга солиш керак.

Хуллас, барча ишни партия конференциясида келишиб олганимиздек, худди ўша анжуманда ҳукм сурган муҳитдагидек қилишимиз керак.

Бўлажак ҳисобот-сайлов кампанияси ҳал этиши лозим бўлган вазифаларнинг муҳимлигини ҳисобга олиб, Сиёсий бюро ана шу масала хусусида КПСС Марказий Комитети Пленумининг махсус қарорини қабул қилиш мақсадга мувофиқ бўлур эди, деб ҳисоблайди. Биз бундай тадбирни биринчи бор кўрмоқдамиз, аммо уни вазиятнинг ўзи тақозо этмоқда. Айни вақтда сайлов тўғрисидаги инструкцияга ўзгартишлар киритиш зарурати пайдо бўлмоқда. Сизга ана шу хусусдаги таклифлар тарқатилган ва сиз ўз фикр-мулоҳазаларингизни айтсангиз керак.

Ҳисобот-сайлов кампанияси чоғида табиий равишда пайдо бўладиган яна бир масалага эътиборингизни қаратмоқчи эдим. Бу ўринда гап конференциянинг партиявий раҳбарлик лавозимларида туришни сурункасига икки муддат билан чеклаш хусусидаги йўл-йўриқларини бажариш тўғрисида бормоқда. Конференция бу қоидани бўлажак ҳисобот-сайлов кампаниясидан бошлаб амалга оширишни тавсия этди. Бу ўринда ёндашув қандай бўлиши керак?

Муддатни ҳисоблашни ҳам шу сайловдан бошлаш маъқул бўлар. Қонун акс кучга эга эмас, дейишади. Бу масалада ҳамма нарса равшанга ўхшайди. Шу билан бир қаторда партия ҳисобот-сайлов йиғилишлари ва конференциялари бўлаётганида коммунистлар кўнглида, хўш, сайлаб қўйиладиган лавозимларда узоқ вақтдан буён ишлаётган ўртоқлар нима бўлади, деган савол туғилиши мумкин. Аммо партия Устави бирон-бир лавозимда қанча муддат ишлаганидан қатъи назар, ҳар бир партия ходимини сайлаш ёки сайламаслик тўғрисидаги масалани ҳал этиш учун коммунистларга тўла ҳуқуқ беради. Бу ўринда раҳбар неча йилдан бери ишлаётгани эмас, ўз бурчларини қандай уддалаётгани, коммунистлар, меҳнаткашларнинг ишончи ва мададига сазоворми ёки сазовор эмасми — худди ана шу нарса ҳал қилувчи аҳамиятга эга бўлади. Сайлаб қўйиладиган органларнинг таркиб топишида биз амал қилишимиз лозим бўлган бош мезон ана шудир. Марказий Комитет Пленуми қарорида буни очиқ-ойдин айтиш керак.

Бу ерда, Пленумда биз аниқлаб олишимиз ўринли бўладиган яна бир масала бор: конференция КПСС нинг Марказий контрол-ревизия комиссиясини ва унинг жойлардаги органларини тузишни ёқлаб чиқди. Бу галги ҳисобот ва сайловлар чоғида қуйидан бошлаб ана шундай органларни тузишга ҳозирнинг ўзидаёқ киришсак, қандай бўларкин? Шундай қилсак, биз жараённи жадаллаштирибгина қолмай, съездга қадар дастлабки тажрибани тўплаган ва бу тажрибани идрок этган бўлардик. Бошқа вариант бўлиши ҳам мумкин: бу ишни съезд арафасида ҳам қилса бўлади. Келинг, маслаҳатлашиб олайлик.

Бўлажак ҳисобот-сайлов кампанияси, бу кампанияни ўтказиш чоғида биз ҳал этишимиз лозим бўлган муаммолар ва масалалар хусусида гапирар эканмиз, бошланғич партия ташкилотлари фаолиятига алоҳида тўхтаб ўтишни истардим. Партиядаги ҳисобот-сайлов кампанияси худди ана шу ташкилотлардан бошланади. Аммо гап фақат шундагина эмас. Гап аввало шундаки, иқтисодий ва социал соҳаларда қайта қуриш жараёнлари авж олаётгани муносабати билан ҳам, меҳнат коллективлари, бутун жамият турмушини демократиялаш чуқурлаштирилаётганлиги муносабати билан ҳам ҳозир бошланғич партия ташкилотлари янги вазиятда ишламоқдалар. Бу тушунарлидир. Барча амалий ишлар жойларда, меҳнат коллективларида ҳал бўлмоқда. Шу боисдан ҳам партия комитетлари партия ва жамоат турмушининг ҳозирги бурилиш босқичида бошланғич партия ташкилотлари фаолиятига зарур эътиборни қаратишлари керак. Бу ўринда сиёсий авангард сифатида партия функцияларини амалга ошира бориб, иқтисодий ислоҳот ўтказаётганини ва меҳнат коллективларининг ҳуқуқлари кенгаётганлигини ҳисобга олиб ҳаракат қилиш учун кўп нарсаларни қайтадан идрок этиш лозим бўлади.

Маълумки, конференция арафасидаги мунозара чоғида ҳам, конференциянинг ўзида ҳам партиядаги сайлаб қўйиладиган органларнинг ролини ошириш тўғрисида кўп гапирилди. Шу муносабат билан қуйидагиларни айтмоқчи эдим. Янги сайланган партия комитетлари биринчи кунданоқ ўз ишларини конференцияда илгари сурилган ғояларни амалга оширишга киришишдан бошлашлари тўғрисида ўйлаб кўриш керак. Жумладан, шундай иш юритиш керакки, сайлаб қўйиладиган партия органларининг ҳамма аъзолари партия ташкилотлари турмушининг асосий масалаларини ўрганиш, умумлаштириш ва муҳокама қилишда муттасил қатнашсинлар.

Бунда биз, афтидан, партия комитети аъзоларини пленумларда ва бюро мажлисларида муҳокама қилинадиган масалаларни тайёрлашга бир карра жалб этиш билан бир қаторда ана шундай ишга, аввало, партия фаолиятининг энг муҳим масалалари юзасидан тегишли комиссиялар тузиш йўли билан мунтазам тус беришимиз ҳам керак бўлади. Биз партия комитетлари бюросининг иши тўғрисида пленумларга мунтазам ахборот бериб туриш тўғрисидаги Устав талабига риоя қилишимиз зарур, деб ўйлайман.

Биз конференцияда сиёсий система ислоҳоти доирасида партия комитетлари ва давлат, хўжалик органларининг функцияларини белгилаб қўйиш ва шу муносабат билан партия аппарати структураси ва фаолиятини такомиллаштириш юзасидан амалий тадбирлар кўриш хусусида келишиб олган эдик. Сиёсий бюро ана шу вазифани ҳал этишнинг дастлабки принципларини муҳокама қилиш учун партия аппаратини қайта қуришнинг асосий йўналишлари тўғрисидаги таклифларни тайёрлади. Қўлингизда шу таклифлар бор ва сиз мунозаралар чоғида шу хусусда ўз фикр-мулоҳазаларингизни айтсангиз керак.

Конференция партия аппаратининг партиянинг сайлаб қўйиладиган органларига қатъий бўйсуниши ва ҳисоб бериб туриши тўғрисидаги принципга оғишмай риоя қилиниши лозимлигини ёқлаб чиқди. Янги аппарат, аввало, сайлаб қўйиладиган партия органларига, умуман партияга жамият сиёсий авангарди функциясини тўлатўкис бажаришда актив ёрдам бериши керак. Масаланинг бутун моҳияти ана шундадир. Демак, партия аппаратини маъмурий-хўжалик функцияларидан батамом холи этиш, унинг ишини ички ва ташқи сиёсатнинг асосий йўналишларига жамлаш, асосий эътиборни раҳбарликнинг сиёсий методларига қаратиш зарур. Бу нарса аппарат структурасида ҳам, унинг кадрлар составида ҳам акс этиши лозим. Аппарат ниҳоятда билимдон ва ҳозиргига нисбатан унинг сони анча кам бўлиши керак. Қўли бўшаб қолган ходимлардан тўғри фойдаланиш масаласи юзага келиши табиийдир. Партия аппаратида тайёргарлик кўрган кадрлар тўпланган. Уларнинг билими ва тажрибасидан жамият манфаатлари йўлида энг кўп самара билан фойдаланиш керак, бунда қўли бўшаб қолаётган ўртоқларнинг истаклари ҳам инобатга олиниши керак, албатта. Бу ўринда икки хил фикр бўлмаслиги керак, деб ўйлайман.

Партия аппарати структурасининг асосий параметрларини ишлаб чиқишни Сиёсий бюрога топшириш, конкрет структура, штат масалаларини ҳал этишни эса, Марказий Комитет аъзолари бир неча бор таклиф этишганидек, маҳаллий партия органларига бериш мумкин бўлур эди.

Энди Советлар ҳақида. Улар фаолиятини қайта қуриш сиёсий ислоҳотнинг энг муҳим вазифасидир. Партиядаги сайловдан кейин биз СССР халқ депутатлари сайловини ўтказишимиз, мамлакатнинг олий давлат органларини, республика, ўлка, область, округ, шаҳар, район, посёлка ва қишлоқ жойлардаги ҳокимият органларини қайта тузишимиз керак. Бу ишларнинг ҳаммасини бир йилда қилишимиз керак.

Ана шундай кенг миқёсдаги ишларни тегишли ҳуқуқий негиздагина амалга ошириш мумкинлиги тушунарлидир. Бунинг учун СССР Олий Советининг шу йил кузда бўладиган сессияси кўриб чиқмоғи учун Конституцияга, сайлов ҳақидаги қонунларга киритиладиган бир қанча муҳим қўшимчалар ва ўзгартишларни тайёрлаб тақдим этиш, бошқа айрим ҳуқуқий ҳужжатларни қабул қилиш керак.

Бу умумдавлат манфаатларига тааллуқли бўлган кўпгина масалаларни ишлаб чиқишни талаб этади. Сиёсий бюро шу муносабат билан Марказий Комитетнинг махсус комиссиясини тузишни мақсадга мувофиқ, деб ҳисоблайди. Шу хусусдаги таклифлар тарқатилди. Агар фикр-мулоҳазаларингиз бўлса, уларни айтишни илтимос қиламиз. Комиссияга, Марказий Комитет аъзоларидан ташқари ҳозир партия Марказий Комитети составига кирмаган тўртта иттифоқдош республика Компартиялари Марказий Комитетларининг биринчи секретарларини киритиш тўғрисида сизларнинг розилигингизни олишни истар эдик, холос.

Комиссия ўз ишини олимлар, амалиётчилар ва ғоят кенг жамоатчилик фикрига суяниб ташкил этиши лозимлиги равшандир. Шундан кейин биз СССР Олий Совети сессияси арафасида Марказий Комитет Пленумига йиғилиб, мазкур сессия кўриб чиқиши учун тақдим этиладиган таклифларни тайёрлашни ниҳоясига етказишимиз лозим бўлар.

Комиссия бажариши лозим бўлган барча ишларни тилга олмасдан, халқ депутатлари корпусини шакллантириш масаласини алоҳида таъкидлаб ўтишни истар эдим, чунки бу масала асосий масалалардан биридир. Биз ўзгаришларнинг бутун бир комплексини амалга ошириб, бунинг учун зарур замин яратишимиз керак.

Уларнинг бош мақсади — аҳоли барча қатламларининг Советлардаги ҳақиқий ваколатини таъминлашдан, Советларнинг ролини қатъиян кучайтириш шароитида янги вазифаларни амалга ошира оладиган кишилар депутат қилиб сайланишига эришишдан иборат.

Биз депутатларнинг составини чеклаб қўйишдан воз кечишимиз керак, албатта. Номзодларни кўрсатишда чеклашлар бўлмаслиги лозим. Сайловчиларга номзодларни муҳокама қилиш ва кўрсатиш босқичида ҳам, шунингдек, овоз бериш босқичида ҳам ҳақиқатан танлаб олиш ҳуқуқи берилиши зарур. Бунинг маъноси шуки, сайлов бюллетенларида, одатда, мандатлардан кўра кўпроқ номзодлар бўлиши керак. Аслида, партия конференцияси якдиллик билан мана шундай тартиб бўлишини ёқлаб чиқди.

Сайловнинг ўзини ташкил этиш ҳақида гапириладиган бўлса, кўп мандатли сайлов округларидаги сайловлар қишлоқ, посёлка, округ, район ва шаҳар Советлари учун жуда мос келишини тажриба кўрсатди. Бу ерлардаги сайловчилар ўз номзодларини яхши биладилар ва номзодларнинг рўйхатига эга бўлгач, уларни тўғри танлай оладилар. Резерв депутатлар таркиби ҳам ўзини оқлайди, деб ўйлаймиз.

Бошқа маҳаллий Советларга, шунингдек, СССР, иттифоқдош, автоном республикаларнинг халқ депутатларига келганда шуни айтиш керакки, чамаси, уларни бир мандатли округларда сайлаш мақсадга мувофиқ бўлади. Аммо бу жойларда ҳам меҳнат коллективларига, жамоат ташкилотларига депутатликка номзодларнинг чекланмаган сонини кўрсатиш имконияти таъминлаб берилиши керак, албатта. Округ сайловчиларининг йиғилишлари, ўз-ўзидан равшанки; таклиф этилаётган номзодларни танлаб олиш овоз бериш пайтида ҳам таъминланишига асосланиб, сайлов бюллетенларига кимни киритишни демократик йўл билан ҳал этадилар.

Яна бир масала. Биз конференцияда СССР халқ депутатлари умумий сонининг учдан бир қисми бевосита жамоат ташкилотларидан сайлансин, деб келишиб олдик. Бизнинг назаримизда, мамлакат олий ҳокимиятини ташкил этишнинг бу принципини баъзи бир тузатишлар билан иттифоқдош ва автоном республикаларга ҳам ёйиш ҳамда буни уларнинг конституцияларида тегишли равишда мустаҳкамлаб қўйиш мумкин бўлур эди.

Депутатларни сайлаш тартибидаги катта ўзгаришлар ва маҳаллий Советларнинг ваколат муддати узайтирилиши муносабати билан территориал сайлов комиссияларининг роли ортади. Чамаси, бу комиссияларни доимий ишлайдиган комиссияларга айлантириш, сайловни уюштиришда ҳам, халқ депутатлари Советларининг дастлабки съездлари ва сессияларини чақиришда ҳам уларнинг ваколатларини кенгайтириш мақсадга мувофиқдир. Бу эса амалда сайловни уюштиришни жамоатчилик қўлига топширишни билдиради.

Сайлов тўғрисидаги қонунларни тайёрлашга ижодий ёндашиш, регионал ва миллий хусусиятларни эътиборга олиш керак. Башарти, айтайлик, турли республикаларда маҳаллий Советларга сайлов тўғрисидаги қонунларнинг бирон-бир жиҳати бир-биридан фарқ қилса, бизнинг демократик тажрибамиз фақат бойиб қолади, сайлов системасини янада ривожлантириш учун янги имкониятлар пайдо бўларди.

(Давоми 2,3-бетларда)

М. С. ГОРБАЧЕВ доклади

(Давоми. Боши биринчи бетда).

Тайёрланаётган Қонун актларида депутатларнинг сессияларда масалаларни яширин овоз бериш йўли билан ҳал этиш ҳуқуқи назарда тутилиши, депутат ишлаб чиқариш ва хизмат вазифаларидан озод этилиши даврида унинг меҳнатига қайси манбалардан ҳақ тўланиши белгилаб қўйилиши лозим. Маҳаллий Советларнинг президиумларини тузиш, шунингдек, Советларнинг раисларини сайлаш масалалари Конституцияда мустаҳкамлаб қўйилиши керак.

Советлар ва уларнинг ижроия комитетлари ўзларининг янги вазифаларини нормал бажара олишлари учун уларга зарур шароитларни таъминлаш лозим. Тегишли моддий ва ҳуқуқий базани вужудга келтириш, Советларни ўз мажбуриятларини бажаришга янгича ёндашишга ундайдиган омиллар комплексини шакллантириш керак. Шу муносабат билан, чамаси, маҳаллий ўз-ўзини бошқариш ва маҳаллий хўжалик тўғрисида Қонун тайёрлашга зудлик билан киришиш лозим, бу Қонун ҳуқуқий ва моддий-молиявий жиҳатлардан маҳаллий Советларни мустаҳкамлаган бўлур эди. Бу ўринда ёндашув битта бўлиши керак: жойларда ҳал этилиши мумкин бўлган ҳамма масалалар маҳаллий Совет қарамоғида бўлиши керак.

Ҳуқуқий ислоҳот Советларнинг фаолиятини демократиялаш билан чамбарчас боғланган.

Биз судларни қисқа муддатларда қайта тузишимиз мумкин. Ҳозир шу масалаларга оид тегишли ҳужжатлар лойиҳаларини тайёрлаш ниҳоясига етказилмоқда.

Жиноят қонунларини қайта кўриб чиқиш, уларда жиноий жавобгарликка тортишга сабаб бўладиган ҳуқуқбузарликлар рўйхатини торайтириш ва озодликдан маҳрум этиш билан боғлиқ бўлмаган жазо чораларини кенгроқ кўламда қўлланиш муҳим аҳамиятга эга бўлади. Янги жиноят қонунларининг лойиҳаларини умумхалқ муҳокамаси учун эълон қилиш назарда тутилмоқда. Айни вақтда иттифоқдош республикаларнинг жиноят-процессуал, ахлоқ тузатиш-меҳнат қонунлари ва жиноят кодекслари устида иш бошланади.

Адвокатурага ва дастлабки терговга келганда, шуни айтиш керакки, уларни такомиллаштиришга оид лойиҳалар ҳозир тайёрланмоқда ва яқин вақт ичида муҳокама учун тақдим этилади. Халқ хўжалигидаги юридик хизматга, арбитражнинг вазифаларини кенгайтиришга, шунингдек, мамлакатимиздаги ҳуқуқий умумий таълимни ташкил этишга тааллуқли ҳужжатларни йил охиригача тайёрлаб, қабул этиш имконияти бор.

Шундай қилиб, ўртоқлар, давлат қурилиши соҳасидаги кечиктириб бўлмайдиган ишларнинг қуйидаги тартиби навбат кутиб турибди.

Аввало, СССРда халқ депутатлари сайлови тўғрисидаги СССР Қонуни лойиҳасини тайёрлаб, шу йилнинг октябрь ойи бошларида умумхалқ муҳокамасига қўйиш лозим.

Ноябрнинг иккинчи ярмида СССР Олий Советининг сессиясини чақириш, СССР Конституциясига ўзгартишлар ва қўшимчалар лойиҳасини ҳамда сайлов тўғрисидаги Қонун лойиҳасини унинг тасдиғига ҳавола қилиш таклиф этилади. Айни вақтда шу сессияда СССР халқ депутатлари сайловини 1989 йил мартида ўтказиш тўғрисида келишиб олиш мумкин бўлур эди. Сессияда ССР Иттифоқи ва иттифоқдош республикаларнинг СССРда суд тузилиши янги асослари лойиҳасини, СССРда судяларнинг статуси тўғрисидаги Қонун лойиҳасини кўриб чиқиш ҳам мақсадга мувофиқдир.

Ўртоқлар, агар сизлар қўллаб - қувватласангизлар, КПСС Марказий Комитети XIX Бутуниттифоқ партия конференциясининг қарорлари асосида давлат ҳокимияти ва одил судлов органларининг структураси ҳамда фаолиятини такомиллаштириш вазифалари тўғрисидаги масалани сессия муҳокамасига қонун чиқарувчилик ташаббуси тартибида киритсин, деб таклиф этилади.

СССР халқ депутатларининг 1989 йил апрелида бўладиган биринчи съездига киритилиши мумкин бўлган масалалар ҳақида ҳам шу заҳотиёқ гапирмоқ керак. Бу съезд СССР Олий Советини ва СССР Олий Советининг Раисини сайлаши лозим.

Сўнгра Олий Совет Раисининг тақдимига биноан Олий Совет Раисининг биринчи ўринбосари, шунингдек, Министрлар Советининг Раиси, Халқ контроли комитетининг раиси, Олий суднинг раиси тасдиқланиши мумкин, уларга мазкур органларнинг состави тўғрисидаги таклифларни СССР Олий Советига тақдим этиш топширилади. Айни вақтда халқ депутатлари съезди СССР Бош прокурорини, Бош давлат арбитрини тайинлаши ва Конституцион назорат комитетини тузиши мумкин бўлур эди.

Янги сайланган СССР Олий Советининг биринчи сессиясида СССР Министрлар Советини, ҳисоб берувчи бошқа органларни тузиш лозим бўлади. Партия конференциясида мамлакатдаги ёшлар ҳаракатини ривожлантиришга тааллуқли масалалар, касаба союзларнинг ҳуқуқлари тўғрисидаги, кўнгилли жамиятлар ҳақидаги, матбуот тўғрисидаги ва бошқа бир қанча масалалар жуда қизғин муҳокама қилинди. Бинобарин, ишни шундай йўлга солиб юбориш керакки, мамлакатнинг олий қонун чиқарувчи, бошқарувчи ва контрол қилувчи органи фаолияти дастлабки қадамларидан бошлабоқ мана шу энг муҳим сиёсий, қонун чиқарувчилик ва ҳуқуқий масалалар унинг ҳам диққат марказида бўлсин.

Ўртоқлар! Бизнинг давлатимиз кўп миллатли давлат эканлиги сиёсий ислоҳотга алоҳида характер, ўзига хос хислат ва хусусият бахш этади. Турмушда абадулабад ҳал этиб қўйилган муаммолар бўлмаслиги маълум. Бу гап, аввало, миллий муаммога тааллуқлидир.

Миллий муносабатларнинг ривожланиш характери бизнинг иттифоқ давлатимиз учун биринчи даражали аҳамиятга эга эканини, бизнинг Коммунистик партиямиз билан Совет давлатимиз учун миллий сиёсат — энг мураккаб сиёсат, лекин айни вақтда муҳим ва зарур сиёсат ҳам эканини исботлашга ҳожат бўлмаса керак. Шундай бўлиши ҳам қонуниятлидир, чунки бу сиёсатда ҳам иқтисодий, ҳам социал, ҳам маънавий муаммолар қаттиқ бир тугун бўлиб тугилади.

Маълумки, конференция миллий муносабатлар масалалари юзасидан Марказий Комитетнинг Пленумини ўтказиш тўғрисидаги Сиёсий бюронинг таклифини қўллаб-қувватлади. Бунга жиддий тайёргарлик кўриш, жамоатчиликни, илмий доираларни, республикаларнинг вакилларини кенг жалб этиш, ғоялар ва таклифларни тўплаш керак.

Шу муаммолар Сиёсий бюрода, СССР Олий Совети Президиумининг яқинда бўлиб ўтган мажлисида бир неча бор муҳокама қилинганлиги таассуроти остида дастлабки тартибда нималар десам экан? Аввало, мамлакатнинг бир қанча регионларидаги миллатлараро муносабатларнинг ҳозирги чигаллашуви сабаблари ҳақида гапирмоқчиман.

Мамлакатимизни ташкил этувчи кўпдан кўп миллатлар ва элатларнинг ўзига хос социал-иқтисодий ва маънавий талаб-эҳтиёжларига кўп йиллар мобайнида эътиборсизлик билан қараб келинганлигининг оқибатлари мазкур сабаблар орасида, шубҳасиз, биринчи ўринда туради.

Раҳбар кадрларнинг фаолияти устидан омманинг етарли самарали контроли бўлмаганлиги, шунинг натижасида баъзи ходимлар топширилган иш учун масъулият туйғусидан маҳрум бўлиб қолганликлари, бунинг устига ҳокимиятни суиистеъмол қилиш, одамларга менсимай қараш, уларнинг эҳтиёжлари ва манфаатларини писанд қилмаслик йўлига ўтиб олганликлари ҳам бошқа бир жуда муҳим сабабдир.

Яна бир сабаб ҳақида гапирмоқчиман. Бунда мен амалпараст гуруҳларнинг қайта қуришга жон-жаҳдлари билан қилаётган қаршилигини назарда тутаман. Очиғини айтганда, улар бир қанча жойларда табиий миллий ҳис-туйғуларни бузғунчилик-миллатчилик йўлига солиб юборишга муваффақ бўлдилар. Бу ҳам тасодифий ҳол эмас, албатта. Миллатчилик эҳтирослари қайта қуришга қарши бўлган барча кучлар учун манфаатлидир. Улар миллатлараро можароларни авж олдириб, афкор оммани чалғитмоқчи бўлиб, турғунлик йилларидаги ўз қилмишлари учун масъулиятдан қочиб қолишни кўзламоқдалар. Жуда катта интернационал тажрибага эга бўлган халқимиз Иттифоқимизнинг бирлигига, Ватанимиздаги барча миллат кишиларининг дўстлиги ва қардошлигига . ҳеч кимнинг қасд қилишига йўл қўймаслигига аминман.

Шу масалалар хусусидаги совет қонунларини такомиллаштириш ҳақида ҳам ўйлаб кўриш керак. Жумладан, миллий адоватни кучайтирганлик учун, ирқий ёки миллий мумтозликни тарғиб қилганлик учун маъсулиятни кучайтириш лозим. Шу фикр СССР Конституциясининг 36-моддасидан бевосита келиб чиқади.

Биз она тилини, миллий маданиятларни ривожлантиришга, табиатни, тарихий ёдгорликларни муҳофаза қилишга, ҳар бир миллат ва элатнинг ўзига хослигини, унинг совет маданияти муштарак хазинасига қўшган бетакрор ҳиссасини белгилайдиган ҳамма жиҳатларга бениҳоя эътиборли бўлишимиз кераклиги ҳақида гапиришнинг ҳожати ҳам йўқ.

Миллий хислатларнинг кўп қирралилиги ва рангбаранглиги совет маданиятига хос хислатдир. Хуллас, ҳар қандай масала қаерда пайдо бўлишидан қатъи назар, биз уни Умумиттифоқ турмуши ўзаро алоқадорлиги нуқтаи назаридан баҳолашимиз, партия ва умумдавлат кенг позициясида туриб муҳокама қилишимиз лозим.

Хўш, ҳозир биринчи галда нималар қилиш керак? Иттифоқимизни янада ривожлантириш ва мустаҳкамлаш соҳасидаги кенг кўламли чора-тадбирларни ишлаб чиқиб, амалга оширишни диққат марказида тутишимиз керак.

ССР Иттифоқи ва иттифоқдош республикаларнинг ҳуқуқ доирасини аниқ белгилаб қўйишга, бир қанча бошқарув вазифаларини республикаларга беришга доир таклифларни тайёрлаш керак. Республикалар ва регионларнинг хўжалик ҳисоби принципларига ўтиши эҳтимолининг, улар ўртасидаги бевосита алоқаларни ривожлантириб, Умумиттифоқ программаларини ҳал этишга қўшадиган ҳиссасини аниқ-равшан конкретлаштириб қўйишнинг энг мақбул вариантларини белгилаш зарур.

Айни вақтда иттифоқдош ва автоном республикалар, автоном областлар ва округлар ҳақидаги Қонунларни янгилашга киришиш лозим. Бунда гап ўзларининг давлат-территориал тузилмаларидан ташқарида яшаб турган ёки шундай тузилмаларга эга бўлмаган миллатларнинг миллий-маданий талаб-эҳтиёжларини рўёбга чиқаришда ҳуқуқий кафолатларни кенгайтириш тўғрисида ҳам бормоқда.

СССР Олий Совети Миллатлар Советининг янги вазифаларини, зарурат туғилган тақдирда барча поғоналардаги Советларда миллатлараро муносабат масалалари билан шуғулланувчи доимий комиссияларни тузиш тартибини аниқ белгилаб қўйиш лозим.

Тил соҳасидаги сиёсат муаммолари, айниқса, ўткирлигини эътиборга олиб, чамаси, СССР халқлари тилларининг эркин ривожланиши ва улардан тенг ҳуқуқли фойдаланиш тўғрисидаги Иттифоқ Қонуни лойиҳасини тайёрлаб, кенг муҳокамага қўйиш жоиздир.

Ҳозир биз Коммунистик партияга мансублик миллатчилик ва шовинизм билан чиқиша олмаслигини ҳам яна бир бор тасдиқлашимиз керак. В. И. Ленин ўзининг руҳига, ўзининг программасига ва миллий таркибига кўра, интернационал бўлган большевиклар партиясини тузган эди. Бас, шундай экан, шовинизм ёки миллатчилик позициясига ўтган коммунистни асло оқлаб бўлмайди. Аслида бу партиянинг энг муҳим сиёсий принципларидан биридан чекинишдир. Буни ҳар бир коммунист ёдда тутиши керак.

II.

Ўртоқлар! Сизларга маълумки, конференцияда озиқ-овқат, уй-жой, аҳолини моллар ва хизматлар билан таъминлаш каби муаммоларнинг муҳокамаси жуда кескин тус олди. Делегатлар жуда қатъий фикрларни айтишди. Бунинг сабаби равшан. Чунки халқнинг фаровонлик даражасини белгилайдиган энг муҳим масалаларнинг ечими жуда кечикиб кетди, бу соҳадаги қолоқлик эса сурункали тус олди.

Аввало, озиқ-овқат масаласига тўхталаман. Сиёсий бюронинг фикрича, бу соҳада ҳам жорий, ҳам истиқбол характеридаги шошилинч ва туб чора-тадбирлар керак.

Волгабўйи, Урал, Сибирь ва Қозоғистоннинг кўпгина районларида қурғоқчилик рўй берган бу йилги конкрет вазиятда мазкур чора-тадбирлар озиқ-овқат билан таъминлаш даражасини сақлаб қолиш билангина чекланмасдан, уни яхшилашга ҳам эришишга қаратилган. Масалани бу тарзда қўйиш зарур бўлибгина қолмай, реал ҳамдир. Биринчидан, кейинги ҳафталарда аҳвол бирмунча тузалди. Иккинчидан эса, ҳозир жойлардаги иш етиштирилган ҳосилни тўла-тўкис йиғиб олиб, сақлаб қолишга, ундан оқилона фойдаланишга қаратилган, энг муҳими ҳам мана шу. Бу ўринда мен озиқ-овқат экинларини ҳам, озуқа экинларини ҳам назарда тутаяпман.

Таъбир жоиз бўлса, бу йилги бутун ишнинг оғирлик маркази деб мана шуни кўрсатган бўлур эдим. Келгусида қиладиган ишларимиз кўп. Уларни уюшқоқлик билан бажариш керак. Вужудга келган вазиятни қишлоқ меҳнатчиларигина эмас, шаҳарларнинг меҳнаткашлари ҳам яхши тушуниб турибдилар, деб ўйлайман ва улар озиқ-овқат жабҳасидаги аҳвол ёмонлашувига йўл қўймаслик учун амалда ҳамма ишни қилаётганликларини кўриб турибмиз. Ниҳоят, зарурат туғилган тақдирда биз мамлакатнинг озиқ-овқат ресурсларини тўлдириш учун ташқи манбалардан ҳам фойдаланамиз.

Мана шу ишларнинг ҳаммасини сабот ва изчиллик билан ўтказиб, амалий масалаларни қадам-бақадам ҳал этиш керак. Афтидан, озиқ-овқат масаласи — туб социал-сиёсий масала эканини ва бу соҳада унинг принципиал муҳимлигини ҳар қандай англамасликка йўл қўймаслик кераклигини яна бир таъкидлаб ўтиш даркор.

Энди озиқ-овқат муаммосини ҳал этишдаги истиқбол вазифалари ҳақида. Сиёсий бюронинг бу хусусдаги мулоҳазалари сизларга тақдим этилган. Бу мулоҳазаларнинг моҳияти нимадан иборат?

Биринчидан. Бу масалаларни пухта ўрганиб чиқишдан маълум бўлишича, аҳоли жон бошига истеъмол қилишнинг нон-булка, макарон ва кондитер маҳсулотлари, ёрмалар, картошка ва сабзавот, ўсимлик ёғи ва сариёғ, қаймоғи олинмаган сут маҳсулотлари, тухум ва парранда гўшти каби асосий маҳсулотлар соҳасида Озиқ-овқат программасида ва оқилона овқатланиш нормаларида кўзда тутилган даражасига шу беш йилликнинг охиригача етиб олишнинг реал имкониятлари бор. Гўшт ва мевалар соҳасида ҳозирги беш йилликда бунга эриша олмаймиз. Аммо бу соҳада ҳам аҳволни жиддий равишда тузатиб олиш мумкин.

Бу хулосалар масалаларнинг бутун комплексини иттифоқдош ва автоном республикалар, ўлкалар ва областлар билан дастлабки тарзда ўрганишга таянади. Сизларга тарқатилган таклифларда айтилган ҳамма гапни такрорламоқчи эмасман. Аммо баъзи бир энг муҳим рақамларни айтиб ўтишни зарур деб ҳисоблайман. Жумладан, гап 1990 йилда беш йиллик топшириқларига нисбатан чорва ва парранда харид қилишни 2,5 миллион тонна, сутни 4,3 миллион тонна кўпайтириш ҳақида бормоқда.

Шу билан бирга, мана шу маҳсулотнинг ҳаммаси пландан ташқари маҳсулот сифатида республикалар, ўлка ва областлар ихтиёрида қолдирилишини таъкидламоқ керак. Ўсишнинг белгиланган суръатларини таъминлаш — ақл ишлатиб, сабот билан меҳнат қилишни талаб этадиган мураккаб вазифа, албатта. Аммо бу вазифани ҳал этишдан ҳамманинг манфаатдорлиги ҳам равшан.

Бизнинг энг катта резервимиз нобудгарчиликка қарши, ҳосилни ва фермалар маҳсулотини тўла-тўкис сақлаб қолиш ҳамда юқори сифатли қайта ишлаш учун курашдан иборат. Бу — яқин вақт ичидаёқ озиқ-овқат таъминотини яхшилашга олиб борадиган энг қисқа йўлдир. Шу масаланинг ҳал этилиши бизга озиқ-овқат ресурсларини камида 15—20 процент кўпайтиришга ёрдам беради. Бунинг учун вақт ҳам, чиқим ҳам ишлаб чиқариш ҳажмларини ошириш учун керак бўлганидан кўра анча камроқ талаб қилинади. Нобудгарчиликни тугатишга ва қайта ишлашга сарфланадиган маблағ энг манфаатли ва энг самарали маблағдир. Бу проблемани ҳал этишга бутун жамият бош қўшмоғи керак.

Иккинчидан. Шундай вазият вужудга келдики, кейинги беш йилликларда биз қишлоқ хўжалигига жуда катта маблағ сарфладик, аммо бундан озгина самара олдик.

Кейинги 17 йил мобайнида қишлоқ хўжалигини ривожлантиришга 680 миллиард сўм капитал маблағ сарфланди, ўртоқлар. Тармоқнинг асосий ишлаб чиқариш фондлари ўртача қиймати 1986—1987 йилларда 1971—1975 йилларга қараганда 2,7 баравар, меҳнатнинг машина-механизмлар билан таъминланиши 2 баравар, фондлар билан таъминланиши эса 3 баравардан ҳам кўп эди. Бултур минерал ўғит етказиб бериш 1970 йилга нисбатан 2,6 баравар кўпайиб, ҳар гектар экинзор ҳисобига 122 килограммга етди. Қишлоқ хўжалигига бундан бошқа ҳам кўп нарсалар берилди. Бироқ шу 17 йил мобайнида унинг ялпи маҳсулоти ҳажми атиги 25 процент кўпайди. Дон етиштириш атиги 16 процент, пахта — 6 процент, қанд лавлаги — 12 процент кўпайди, картошка ҳосили эса ҳатто 9 процент камайди.

Айрим регионларда вазият бундан ҳам мушкул. Ўзбекистон, Тожикистон, Қирғизистон, Туркманистоннинг қишлоқ хўжалигига сарфланган капитал маблағнинг самараси жуда паст. Псков ва Новгород областларида эса 17 йил мобайнида фонд билан таъминланиш 3—4 баравар кўпайган бўлса ҳам, ялпи маҳсулот етиштириш 12—25 процент камайиб кетди. Бунда гап тарихан бир талай қийинчиликлар вужудга келган Ноқоратупроқ ўлканинг ноқулай шароитларидагина эмас. Кировоград, Чернигов, Винница областларини олиб кўрайлик. Бу жойларда фондлар 2 — 2,5 баравар кўпайган бўлса-да, ялпи маҳсулот аслида ошмади. Бунинг устига мазкур областларда қанд лавлаги, кунгабоқар, картошканинг ялпи ҳосили пасайиб кетди, гўшт ва сут етиштириш оз миқдорда кўпайди.

Мамлакат қишлоқ хўжалигида рўй бераётган ташвишли жараёнлар бизга тинчлик бермаяпти. Хўш, бу ҳолларнинг сабаблари нима? Ўртоқлар, бу саволга шундай жавоб берилиши керакки, бу жавоб муаммонинг моҳиятини очиб берадиган бўлсин.

Албатта, ҳар бир регионда, ҳатто ҳар бир хўжаликда ҳам ўзининг конкрет муаммолари ва уларнинг конкрет сабаблари бор. Аммо қишлоқ хўжалигига, аграр секторга сарфланаётган капитал маблағ муносиб наф бермаётганлигининг, улардан самарасиз фойдаланилаётганлигининг, кўп ҳолларда эса бу капитал маблағлар ҳатто ҳаракатсиз ётганлигининг энг катта сабаби бор. Бу сабаб қишлоқнинг моддий базасини мустаҳкамлаш соҳасидаги амалий тадбирлар айни вақтда қишлоқдаги иқтисодий муносабатларни ўзгартириш соҳасидаги тегишли иш билан мустаҳкамланмади.

Ўртоқлар, биз бугун Марказий Комитет Пленумида шуни жуда аниқ-равшан қилиб айтишимиз керак, чунки гап аграр сиёсатнинг бош йўналишини ишлаб чиқиш ва шу билан боғлиқ бўлган амалий ҳаракатлар ҳақида бормоқда.

Келинглар, ниҳоят шуни рўй-рост айтайлик, ҳамон кадрларимизнинг, қишлоқ раҳбарларининг кўпчилиги маҳсулот етиштиришни янада кўпайтиришни, аввало, қўшимча инвестициялар билан, янги ресурслар етказиб бериш ва шу кабилар билан боғлиқ деб билмоқдалар. Бундан бошқа йўлни кўрмаяптилар. Ҳолбуки бизда айни бир шароитларда ва аслида ресурслар билан айнан бир хил таъминланган шароитда ажойиб ишлаб чиқариш ва иқтисодий натижаларга эришаётган юзлаб, минглаб колхоз ва совхозларимиз бор-ку, ахир.

Оилавий пудрат ва ижара шартномаси асосида ишлаётган кишилар нималар қилаётганликларига бир қаранг. Улар айнан бир хил ва ҳатто ёмонроқ моддий базада ҳам беқиёс, юксак кўрсаткичларга эришмоқдалар.

Шу бугун «Сельская жизнь» газетасида Ставрополь ўлкасининг ижарачилари иши тўғрисидаги хабарни ўқиб қолдим. Унда гап Георгий районидаги «Балковский» совхози ҳақида боради. Мен бу совхозни биламан. У — одамлар узлуксиз етишмайдиган, қийин аҳволдаги хўжалик. Ижара усулидан фойдаланиш туфайли иш ўнглаб олинибди. Маълум бўлишича, техника оз бўлса ҳам яхшироқ натижаларга эришиш мумкин экан. Илгари олинмаган миқдорда ҳосил олинмоқда. Одамларнинг ишга муносабати ўзгармоқда — энг муҳими мана шу. Совхоз директорининг ҳисоблашича, агар ижара муносабатлари ривожлана борадиган бўлса, ҳозир ҳосил ўримида банд бўлган 90 механизатор ўрнига атиги 50 механизатор керак бўлар экан. Демак, ҳозир кўпдан-кўп муҳокамага сабаб бўлаётган кадрлар муаммоси ҳам ҳал бўлаяпти.

Ижара муносабатлари ҳақида кўп гапирилди ва кўп ёзилди, бу хусусда энди фактлар ҳам етарли. Бундай тажриба ҳозир мамлакатнинг барча регионларида, ҳамма зоналарида, аграр секторнинг барча тармоқларида бор. Ҳамма жойда у наф келтирмоқда.

Шу тажриба одамларнинг меҳнатга муносабатини ўзгартириш — муваффақиятнинг калити эканидан дарак бермайдими, ахир? Қишлоқдаги иқтисодий муносабатларни тубдан ўзгартирган тақдирдагина бунга эришиш мумкин. Бизнинг вазифамиз бу муносабатларни шу тарзда қайта қуришдан иборатдирки, деҳқон ҳақиқатан ҳам ернинг хўжайини бўлиб қолсин ва ўз кучи, билими, қобилиятини чинакамига ишга солсин.

Ўзгартишларнинг моҳияти шундан иборатки, социалистик мулкни рўёбга чиқаришнинг жуда турли шаклларидан амалда фойдаланиладиган бўлсин. Биз бу вазифани ҳамма жойда ва кенг миқёсда тўла хўжалик ҳисобини ҳамда ўз харажатларини ўзи қоплашни, пудрат ва ижарани жорий этиш, шу муносабат билан колхоз ва совхозлардаги ички ишлаб чиқариш алоқаларини ўзгартириш, кооперациянинг турли шаклларини ривожлантириш, ерни узоқ муддатга ижарага олиш шароитида ишловчи оилавий фермаларни ва бошқа ишлаб чиқаришларни вужудга келтириш, агросаноат комбинатлари, агрофирмаларни ривожлантириш ҳамда шахсий ёрдамчи хўжаликни ҳар томонлама рағбатлантириш асосида ҳал қила оламиз.

Қисқа қилиб айтганда, биз маҳсулот етиштирувчиларнинг мустақиллиги ва масъулиятига кенг йўл очиб беришимиз, қишлоқ хўжалик бозорини ҳар томонлама ривожлантиришимиз керак.

Ишлаб чиқариш воситалари хўжалик билан шартнома асосида узоқ вақтгача деҳқоннинг ихтиёрида фойдаланиш учун қолдирилиши ҳеч кимни ажаблантирмай қўя қолсин. Бунда ҳеч бир носоциалистик нарса йўқ. Бу — социализмнинг худди ўзидир, чунки у инсонни биринчи ўринга чиқаради. Социализм инсоннинг ишлаб чиқариш воситаларидан, сиёсатдан, маданият ютуқларидан бегоналашувига биринчи галда чек қўйиши лозим.

Хўжалик ҳисобини колхоз ёки совхозда жорий этиш билангина чекланиш ярамайди. Ижара орқали уни янада ривожлантириш лозим. Инсонга хўжайинлик истеъдодини намоён этиш, ерда ўзи билганча ишлаш имкониятини бериш керак, бу ишни қандай қилиш кераклигини у сиз билан биздан кўра яхшироқ билади. Бу нарса сизларни ажаблантирмай қўя қолсин. Бу йўлда биз мағлубиятга учрамаймиз, балки, аксинча, ғалаба қозонамиз. Қишлоқ хўжалигини юритишнинг пудрат ва айниқса, ижара усуллари мамлакат бўйлаб кенг ёйилиб бориши зарур.

Бу масалалар ҳозир биз учун ва қишлоқдаги иқтисодий муносабатларни такомиллаштиришнинг келгусидаги барча босқичлари учун ғоят муҳим бўлганлиги сабабли, чамаси, қўшимча равишда яна баъзи гапларни айтиб ўтишим керак. Область ва ўлка партия ташкилотларининг раҳбарлари билан суҳбатлардан, жойлардаги аҳволни ўрганишдан шу нарса аниқланмоқдаки, бу ишнинг илҳомчиси бўлиши керак бўлган кишиларнинг ҳаммаси ҳам масаланинг моҳияти ҳақида аниқ тасаввурга эга эмас.

1983 йилдан буён биз колхоз ва совхозларнинг бўлинмаларини пировард натижага қараб меҳнат ҳақи тўланадиган коллектив пудратнинг турли усулларига ўтказиш соҳасидаги ишни кенг миқёсда олиб бораяпмиз. Бу — хўжалик юритишнинг самарали йўли эканлигини турмуш кўрсатди.

Бироқ шу билан бирга, боя айтиб ўтганимдек, хўжалик юритишнинг ижарачиларнинг тўла хўжалик мустақиллиги билан ерни ва бошқа ишлаб чиқариш воситаларини узоқ муддат фойдаланиш учун ижарага бериш асосига қуриладиган усуллари ҳозир энг асосий усул эканини ҳам тажриба кўрсатиб берди. Дарвоқе, мамлакатимизда ижара усули 30-йилларнинг ўрталаригача кенг қўлланилган, сўнгра уни бекор қилишди. Ижара усулида инсон ернинг ҳақиқий хўжайини бўлиб қолади ва ўзи ижарага олган ер ва бошқа ишлаб чиқариш воситаларидан имкони борича самарали фойдаланилишидан ва улар энг кўп наф беришидан манфаатдор бўлади.

Саноатда нималар бўлаётганига бир назар ташланг, ўртоқлар. Ёмон ишлаётган цехлар, заводлар одамларга ижарага берилмоқда. Бу одамлар биринчи галда ишловчиларнинг учдан бирини қисқартирмоқдалар, раҳбарларни 2—3 баравар камайтирмоқдалар, иш билан чинакамига шуғулланмоқдалар ва етти-саккиз ой, кўпи билан бир йил ичида корхонани кўтармоқдалар. Ишчиларимиз эса давлат манфаатларини кўзлаб фикр юритмоқдалар. Улар юлғичликни асло кўзламайдилар. Улар иш ҳақинигина эмас, айни вақтда ишлаб чиқаришни, кўпроқ маҳсулот ишлаб чиқариш, корхонанинг техникавий даражасини ошириш учун ишлаб чиқариш фондларини қандай қилиб вужудга келтиришни ҳам ўйламоқдалар. Бундай муносабатнинг ҳеч бир ажабланадиган жойи йўқ: у ўзимизнинг совет кишимиз, у совет даврида туғилган, Совет ҳокимиятининг тарбиясини олган-ку, ахир!

Ижара муносабатлари социалистик мулкнинг имкониятларини янада тўла-тўкис рўёбга чиқариш имконини беради, жамиятнинг манфаатлари ҳам, серунум ва самарали ишлаш омиллари ҳам шу муносабатлар ёрдамида таъминланади. Такрор айтаман, инсон моддий рағбатлантириш омилларинигина кўзламайди. Инсон ўз имкониятларини амалда намоён этиш, рўёбга чиқариш, ўзининг ижодий потенциалини намоён қилиш, ўзини кўрсатиш имкониятини олади. Бу эса унга зўр қаноатланиш туйғусини бахш этади.

Умуман, биз чуқур ўзгартишларга асос солдик, мана шу ўзгартишлар изчиллик билан амалга оширилиб, ўз самараларини бериши учун зўр бериб, ҳар томонлама ва билиб-билиб ишлаш, қишлоқда юзага келаётган иқтисодий муносабатларнинг моҳиятини англаш, тушуниш керак.

Чамаси, биз ижара тўғрисида махсус Қонун қабул қилишимиз керакка ўхшайди. Нега шундай қилиш керак? Чунки, бизда иш олға силжиши учун ўзлари ҳеч нарса қилмайдиган, аммо бошқаларнинг ташаббуси, фикри ва хўжалик соҳасидаги қизиқишини намоён этишига зўр бериб халақит берадиган ходимлар турли поғоналарда ҳали ҳам кўп.

Айни Қонун барча хоҳловчиларга янги шароитда ишлаш имкониятини гарантиялаб бериши, уларга давлат ҳимоясига ишонч бахш этиши керак. Бунда ижара, чамаси, узоқ муддатли бўлиши ва, айтайлик, 25—30 йилга ва ҳатто 50 йилга берилиши лозим. Умуман масала шу тарзда қўйилиши керакки, одамларнинг ижара шароитда ишлашига йўл бермасликка ҳеч кимнинг ҳаққи бўлмасин.

Самарасиз хўжаликларни тугатиш, уларнинг ерларини, бошқа ишлаб чиқариш воситаларини юксак самарали даражада хўжалик юритилишини таъминлай оладиган колхозларга, совхозларга, саноат корхоналарига, коллектив ёки якка ижарачиларга конкурс асосида бериш йўлидан дадил бораверишг керак. Чамаси, ердан фойдаланиш тўғрисида янги Қонун ҳам қабул этилиши лозим.

Модомики, ҳозир иш колхоз ва совхозлар раҳбарлари ҳамда мутахассисларининг, бошқа поғоналардаги раҳбар ходимларнинг қолоқ позициясига очиқдан-очиқ бориб тақалаётган экан, ишчанлик муҳитини ва шу тўсиқлар олиб ташланадиган зарур шароитни вужудга келтиришни партия комитетларининг энг биринчи вазифаси деб биламиз. Партия ташкилотларининг салмоқли мафкуравий ва ташкилотчилик ишисиз, касаба союзлари билан комсомолнинг ёрдамисиз бу ишни юриштириб бўлмайди.

Келинг, ўртоқлар, бугунги Пленумда келишиб олайлик: биз бундан буён ана шу масалалар теварагидаги сафсатабозликка тоқат қилмаймиз. Қишлоқда ишлаб чиқариш муносабатларининг янги шакллари, қишлоқ хўжалик меҳнатини ташкил этиш ва уни рағбатлантиришга янгича ёндашувларнинг самарадорлигини турмуш ҳамма жойда исботлади. Бинобарин, уларни ҳамма жойда қўлланиш йўлидаги барча ғовларни олиб ташлаш керак. Бу — умумхалқ вазифасидир. Шу вазифани ҳал этиш шунчаки бир истак бўлмай, балки қайта қуриш босқичида тараққиётимиз мантиқининг ўзи тақозо қилаётган талабдир.

Биз қишлоқда иқтисодий муносабатларни ўзгартиришни қатъиян қўллаб-қувватлаб фикр билдирар эканмиз, бу иш ғоят катта масъулиятни талаб этишини дарҳол таъкидлаб ўтишимиз керак. Ўтмиш тарихимиз сабоқларини уқиб олиб, ҳар қандай чегарадан чиқишларга йўл қўймаслик лозим. Бу муҳим ишда сусткашликка ҳам, сунъий жадаллаштириш, шошма-шошарликка ҳам йўл қўйиб бўлмайди. Энг муҳими эса мана шу масалаларни ҳал этишда турмушнинг ўзидан келиб чиқиш, соғлом фикрга амал қилиш, одамлар билан маслаҳатлашиш ва биз ҳозирдаёқ эга бўлган жуда катта тажрибадан фойдаланиш керак.

Яна бир нарса ҳақида. Бунда ҳам гап хўжаликлараро муносабатларни ва бошқарувни тубдан қайта қуриш ҳақида боряпти. Модомики, биз агросаноат комплекси бошқарувининг ҳозирги системаси унча самара бермаганлигини ва умрини яшаб бўлаётганини эътироф этар эканмиз, унга ёпишиб олишнинг ҳам ҳожати йўқ. Биз колхозлар ва совхозларнинг РАПО ўрнига қўшма бошқарув органларини ихтиёрий равишда тузишга, хўжаликларга ишлаб чиқариш техника ва иқтисодий хизмат кўрсатиш кооператив формаларига кенг миқёсда ўтишимиз лозим. Бунда ана шу принципларни агросаноат комплекси бошқарувининг анча юқори даражаларига ҳам ёйса арзийди. Агросаноат комплекси бошқарувини қайта ташкил этишни пайсалга солмаслик керак. Юқоридан буйруқ берилаётган барча каналлар ёки ришталарни узил-кесил қирқиб ташлаш лозим.

Мен «Советская Россия» газетасида Горький области колхоз раисларидан бир группасининг хатини ўқидим. Улар колхозлар юқори бошқарув аппаратининг ҳаммасини ўз даромадлари ҳисобидан таъминлаб, унга қилинадиган харажатлар учун соф даромаднинг 15 процентини ва амортизация маблағининг 10 процентини ажратиб туришга мажбурдирлар, деб шикоят қиладилар. Шу ҳам иш бўлдими? Бундай аппаратнинг кимга кераги бор? Энг муҳими эса ўша В. А. Стародубцев ва хўжаликларнинг бошқа раҳбарлари мазкур аппаратни бир неча баравар қисқартириш мумкин ва лозимлигини исботлаб бердилар.

Ниҳоят, ўртоқлар, ўзларингизга маълумки, конференция делегатлари бошқа соҳаларга капитал маблағни чеклаб, қишлоқни социал ривожлантириш учун зарур маблағ ажратиш кераклигини қатъий қилиб айтдилар. Аслида бизга қишлоқда уй-жой, мактаблар, касалхоналар, йўллар ва коммунал-хўжалик, маиший хизмат, алоқа, савдо объектлари — хуллас, ҳозирги замонда инсон яшаши ва нормал меҳнат қилиши учун зарур бўлган жамики нарсаларни барпо этиш умуммиллий программаси даркор. Қишлоқни социал жиҳатдан ободонлаштириш суръатларини ҳозирнинг ўзидаёқ кучайтириб бориш керак. Ҳозир кўпгина областлар ва республикаларда шундай қилинмоқда. Ўз ўзидан равшанки, ўн учинчи беш йиллик капитал маблағларнинг қай тарзда сарфланишини шу мақсадда қатъиян ўзгартириш зарур. План органларига ва ҳукуматга бериладиган бизнинг сиёсий йўл-йўриғимиз мана шундай.

Яна бир гап бор, ўртоқлар. Куни кеча мен В. П. Демиденко билан суҳбатлашдим. Кустанай областида аҳолини қишлоқ хўжалик маҳсулотлари билан таъминлаш соҳасидаги вазият жойидан силжиб, ўзгарганлигининг боиси нимада? Колхоз ва совхозлар ҳал қилувчи ҳисса қўшишди, албатта. Лекин шартнома асосларида, янги омиллар асосида шахсий ёрдамчи хўжаликларнинг жалб этилиши ҳам катта аҳамиятга эга бўлди. Бундай хўжаликларда ҳар юз хонадонга 250 бош қорамол тўғри келмоқда.

Аммо буларнинг ҳаммаси аҳоли билан ишлашни талаб этади, ем-хашак базасининг замини бўлишини тақозо қилади, ўртоқлар. Ўшандагина мана шундай имкониятлар очилади. Белоруссияда, Болтиқбўйи республикаларида шахсий хўжаликларни шартнома асосларида колхоз ва совхозлар билан уйғунлаштиришнинг яхши тажрибаси орттирилган. Бу ҳам социализмнинг ўзгинасидир! Наҳотки бу кимгадир шу пайтгача тушунарли бўлмаса?

Умуман, ўртоқлар, мен баён этган муаммоларнинг бутун комплексига қайтиб, биз бугунги Пленумда бутун мамлакат учун озиқ-овқат масаласини ҳал этишга қандай ёндашиш кераклигига реалистик сиёсий йўл-йўриқни таърифлаб беришга яқинлашиб келдик. Мана шу масалалар хусусида фикр-мулоҳазаларингизни билдиришингизни сўрайман.

Энди аҳоли учун товарлар ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатишни жадал ўстириш хусусидаги таклифлар тўғрисида. Бундаги бош йўл равшан. Бу қисқа муддатлар ичида халқ истеъмоли молларининг қудратли индустриясини яратишдир. Енгил саноатга доир тегишли қарорлар ҳозирдаёқ қабул қилинди, зотан уларни тезроқ амалга ошириб, бунга халқ учун мол ишлаб чиқаришни кўпайтиришдан барча меҳнат коллективларининг манфаатдорлигини таъминловчи зарур иқтисодий механизмни жорий этиш керак.

Ҳозир гап енгил ва озиқ-овқат саноатининг кўпгина корхоналарини четдан олинган машина-ускуналар ҳисобига модернизациялашни жадаллаштиришга қаратилган қўшимча тадбирлар тўғрисида, шунингдек истеъмол молларини ишлаб чиқаришда оғир саноат ва мудофаа тармоқларининг яна ҳам кенгроқ кўламда иштирок этиши ҳақида боряпти. Пулли хизмат соҳасини анча жадаллаштириш кўзда тутилади.

Мазкур масалалар министрликлар ва идораларнинг, республика ҳамда маҳаллий органларнинг иштироки билан пухта ишлаб чиқилганлиги шуни кўрсатдики, 1989—1990 йилларда халқ истеъмол қиладиган ноозиқ-овқат моллар ишлаб чиқаришни беш йиллик план топшириқларига қўшимча равишда 24 миллиард сўмлик, шу жумладан 1989 йилда 9 миллиард сўмлик ва 1990 йилда 15 миллиард сўмлик кўпайтириш учун реал имконият бор.

Аҳолига пулли хизмат соҳасини тубдан яхшилаш чора-тадбирлари тўғрисидаги таклифлар ҳам сизларга тақдим этилган. Шуни таъкидлаш муҳимки, бундай хизматлар ҳажми шу беш йилликнинг ўзидаёқ комплекс программада белгиланганига нисбатан йилига 15—20 процентдан ортиб боради. 1990 йилда бу ҳажм 70 миллиард сўмликдан кўпни ташкил этади, ўн учинчи беш йиллик охирига бориб эса у 1,6 баравар кўпайиб, 119 миллиард сўмликдан ошиб кетади.

Булар кенг миқёсли тадбирлар бўлиб, марказда ҳам, жойларда ҳам тегишли иш қилинишини талаб этади. Аммо биз халқ истеъмоли моллари ишлаб чиқаришни ва пулли хизматни кўпайтириш вазифасини ҳал эта бориб, бутун тақсимот системасини такомиллаштириш билан ва аввало савдо ҳамда умумий овқатланиш билан астойдил шуғулланишимиз керак.

Бу ҳақда шунинг учун гапираяпманки, меҳнаткашларнинг фаровонлиги, уларнинг маънавий-сиёсий кайфияти ишлаб чиқарилаётган моддий неъматлар ҳамда кўрсатилаётган хизматнинг миқдори ва сифатигагина эмас (буларнинг ўзи ҳам ҳал қилувчи аҳамиятга эга албатта), шу билан бирга биз уларни қандай тасарруф этишимизга, савдо ва хизмат соҳаси қандай ташкил қилинганига ҳам боғлиқ бўлади.

Бу соҳадаги кўпгина камчиликлар қолоқлик билан, кўпгина ҳолларда эса уларнинг моддий базаси ночор бўлиб қолгани билан боғлиқки, ана шу моддий база бутун чоралар билан кенгайтирилиши ва замонавий техника даражасига кўтарилиши зарур. Шундай таклифлар ишлаб чиқилган ва сизларнинг муҳокамангизга тақдим этилган.

(Охири учинчи бетда).

М. С. ГОРБАЧЕВ доклади

(Охири. Боши биринчи ва иккинчи бетларда).

Аммо биз бу соҳада ҳаддан ташқари чуқур илдиз отган носоғлом ҳодисалар ва жараёнларга қарши қатъий кураш эълон қилиб, дарҳол кўп иш, жуда кўп иш қилишимиз мумкин ва лозим, ўртоқлар. Масалан, мамлакатда етарли бўлган товарлар билан савдо қилишда узилишларга йўл қўймаслик ҳақида гап боряпти. Доимо гоҳ у, гоҳ бу жойда туз, қанд-шакар, ун ва етарли миқдорда бўлган кўпгина шунга ўхшаш нарсалар савдодан ғойиб бўлаётгани тўғрисидаги ахборотни олганингда беихтиёр баъзи бир кимсалар танқчилликни сақлаб қолишдан манфаатдор ёки ҳеч бўлмаганда одамлар олдидаги масъулият туйғусидан батамом маҳрум бўлишган, деган фикрга келасан. Мана шу масалаларнинг ҳаммасини партия ва совет органларининг назорати остига, меҳнаткашларнинг назорати остига олиш керак.

Ёхуд навбат кутиб туриш каби кенг тарқалган ҳодисани олиб кўринг. Ҳамма жойда — савдода, хизмат соҳасида, транспортда, коммунал хўжалик корхоналарида, соғлиқни сақлаш соҳасида, меҳнаткашларнинг бирон-бир илтимосини ҳал этиш билан алоқадор ташкилотлар, муассасаларда ҳам навбат кутиб турилади. Бу муаммо шу қадар ўткир тус олдики, биз у билан қаттиқ шуғулланишимиз ва бу борада тегишли тартиб ўрнатишимиз керак. Кўпгина раҳбар ходимлар навбатда турганларга лоқайдлик билан назар ташлаб, навбат кутиб туришларни тугатиш учун бирон нарса қилиш керак, деб ҳисобламаётганликлари ярамас бир ҳолдир. Ваҳолонки, бу одамларга нисбатан беҳурматликдан, бағритошликдан бошқа нарса эмас.

Биз яқинда ўртоқ Л. Н. Зайков билан бирга Москвадаги «Заря» саноат-савдо пойабзал бирлашмасининг иккита фабрикасида бўлдик. У ерда бўлиш яхши таассурот қолдирди. Одамларнинг фикр юритиши, иш тутиши, чинакам давлат масалаларини муҳокама қилишдан ниҳоятда мамнун бўлдим.

Ушанда бир ишчи аёл билан суҳбатлашиб қолдим. У ҳам, эри ҳам яхши маош олишаркан. Икки фарзандлари бор. Ҳамма нарса жойида — квартира, иш ҳақи бадастирдек эди. Хўш, уни нима безовта қиляпти? У шундай жавоб қайтарди: «Михаил Сергеевич, ҳар куни магазинларда икки, ҳатто уч соатлаб туриб қолишга тўғри келмоқда. Бу одамнинг тинкасини қуритади. Ишда ҳам навбатда турганчалик чарчамайман».

Ўртоқлар, ахир бу Москвада, ҳамма нарсани ҳар ҳолда харид қилиш мумкин бўлган жойда рўй беряпти. Ҳатто шу ерда ҳам сон-саноқсиз навбатларда туришга тўғри келмоқда. Айни бир магазиннинг ўзида аввал бир касса олдида, кейин иккинчи касса олдида, сўнгра эса пештахта олдида туриш керак. Одамлар ишдан кейин савдодаги нарсаларни харид қилиш учун соатлаб навбатда туришади. Шу ҳам иш бўлдими?

Бу масалаларнинг ҳаммаси Советларга тааллуқли масалалардир, ўртоқлар. Агар совет раҳбари буни кўрмаётган, одамларнинг кайфияти қандайлигини билмаётган экан, биз уни раҳбарлик лавозимида бекорга ушлаб турган эканмиз.

Яна бир марта шуни айтмоқчиманки, ўртоқлар, биз мана шу ўткир муаммоларни ҳал этиш билан дарҳол ва амалий равишда шуғулланишимиз лозим. Бунда савдо-сотиқ ва маиший хизмат корхоналарини жойлаштириш, уларни моддий-техника жиҳатидан жиҳозлашни яхшилаш зарурлиги билан боғлиқ масалалар ҳам бор, албатта. Бу борада катта қолоқликка йўл қўйилган.

Бу масалани ҳал этишга қандай ёндашиш керак?

Савдо ва маиший хизмат муассасалари қурилиши учун пул ҳамда пудрат сўраш — ҳар бир кишининг фикрига келадиган биринчи нарсадир. Чамаси, буни ҳам бизнинг планларимизда эътиборга олиш керак. Ушбу соҳа орқада қолаётганлиги сабабли мазкур масала хусусидаги қароримиз лойиҳасида ҳам янги қурилишни кенгайтириш кўзда тутилган. Аммо биз фақат шу йўлдангина борганимизда муаммоларни, айниқса кечиктириб бўлмайдиган муаммоларни ҳал этиш кўп йилларга чўзилиб кетган бўлур эди. Биз эса яқин вақт ичида ишни ўнглаб олишга ҳаракат қилиш имкониятини топишимиз керак.

Ҳозир Марказий Комитет ва ҳукуматга савдо ва маиший хизмат соҳаларини кенгайтириш учун у ёки бу бинолардан фойдаланиш хусусидаги илтимослар келиб турибди. Биз буни қатъиян қўллаб-қувватлаймиз. Бунинг устига Сиёсий бюро ва ҳукумат бу хусусда якдил фикр билдирди. Биз турли хўжалик муассасалари, шунингдек партия ва давлат муассасаларининг барпо этилаётган маъмурий биноларини уларга ниҳоятда муҳтожлик бўлмаган тақдирда шу мақсадлар учун олиб бериш тарафдоримиз.

Мен яқинда ёзувчи В. П. Астафьев билан суҳбатлашдим. Красноярскда халқ қандай яшаётгани тўғрисида гаплашдик. У ерда қанчадан-қанча муаммолар йиғилиб қолибди! Медицина хизмати кўрсатиш муаммолари айниқса ўткирдир, туғуруқхоналар етишмаяпти. Шундай бир пайтда шаҳарда жуда катта спорт комплекси қурилмоқда. У ҳам керак, албатта. Аммо кечиктириб бўлмайдиган муаммолар борки, уларни биринчи навбатда ҳал этиш лозим. Шаҳарда ўлка комитетининг дурустгина биноси бўла туриб, яна янгисини ҳам қуришди. Ҳозир уни аҳолига хизмат қилиш учун топширишга қарор бериб тўғри қилишди.

Умуман, ўртоқлар, турли хил идоралардан қатъий равишда халос бўлиш, уларни қисқартириш, уларнинг биноларини савдо ва маиший хизмат корхоналарига, медицина муассасаларига топшириш керак. Буни ишнинг бир томони дейиш мумкин. Аммо бошқа бир муҳим томони ҳам бор. Ушбу соҳани ривожлантиришга ажратилаётган маблағларни ўзлаштириш ишнинг мана шундай муҳим томонидир. Келинг, келишиб олайлик: ажратилган маблағ ўзлаштирилиши лозим.

Партия органлари ҳам буни ўз назорати остига олишлари керак. Акс ҳолда биз ўз ишимизда кўпгина хўжалик ишларига киришиб кетиб, одамлар турмушининг ўзига дахлдор масалаларни эса баъзида унутиб қўядиган бўлиб қолдик. Ахир, мақсад инсон яхшироқ яшашидан, унинг кайфияти нормал бўлишидан иборат-ку. Партия органлари чинакам партиявий ишлар билан, сиёсий, ташкилотчилик, идеология иши билан шуғулланишлари, халққа яқинроқ бўлишлари улар ишини қайта қуришнинг асосий мазмуни эканлигининг боиси ҳам мана шунда. Турмушнинг ўзи шуни қатъий тақозо этмоқда. Бу — нима учун ўзимизни қайта қуришимиз кераклигининг энг асосий далилидир, ўртоқлар.

Қайта қуриш мана шу масалаларнинг ҳаммасини очиб ташлаганлиги, одамлар ўз фикр-мулоҳазалари ва таклифларини айтиб, ишларнинг аҳволига баҳо бера олишлари учун шароит яратганлиги билан ҳам кучлидир. Қайта қуриш одамларнинг виждони нопок ёки раҳбарлик лавозимига нотўғри кўтарилиб қолган кимсаларга нисбатан талабчанлик қилишларига реал имкониятлар яратади.

Ўртоқлар, охир оқибатда гап бемалол ҳал этса бўладиган, узоқ муддатли программалар ишлаб чиқилишини, илмий ишланмаларни талаб этмайдиган масалалар тўғрисида боряпти-ку. Бунда маҳаллий ресурсларга, маҳаллий ташаббусга таяниб, кўп иш қилиш, энг муҳими эса тартиб ўрнатиш ва бу масалаларни доимо диққат марказида тутиш мумкин.

Бу гаплар беҳуда кетмайди, деб ўйлаймиз. Биз ҳаммамиз жиддий сабоқ чиқариб олиб, ишни ўнглашимиз лозим.

Қурилиш индустрияси базасини ривожлантиришни ҳам кўпроқ эътиборни талаб қилувчи масалалар жумласига қўшиш керак. Делегатларнинг нутқларида шу ҳақда сўз юритилган эди. Биз уй-жойлар, бошқа социал объектлар қурилишини кенгайтира бориб, бинокорлик материаллари, техника, машина-ускуналар ва шу кабилар билан таъминлашда қийинчиликларга дуч келдик. Ва бу масала муҳокама этилди. Бинокорлик материаллари ишлаб чиқаришни анча кўпайтиришга қаратилган қўшимча чора-тадбирлар ишлаб чиқилди. Буларнинг ҳаммаси зўр куч-ғайрат сарфланишини, катта эътибор берилишини талаб қилади.

Ўртоқлар, биз таклиф этаётган чора-тадбирларнинг ҳаммаси конференциянинг йўл-йўриқларига мос бўлиб тушади. Конференция ўн учинчи беш йилликка мўлжалланган навбатдаги беш йиллик планни экономикамизнинг социал йўналишини кучайтириш позициясидан туриб ишлаб чиқишни тавсия этди. Аслини олганда биз бу соҳадаги ишимизга ҳозирнинг ўзидаёқ янги омил бағишланганлигини қайд эта оламиз.

Ўртоқлар! Биз ҳаммамиз конференцияда туб иқтисодий ислоҳот муаммолари теварагида авж олиб кетган ўткир мунозаранинг гувоҳи бўлдик. Биз ана шу мунозарадан қандай хулосалар чиқариб оляпмиз?

Аввало — иқтисодий ислоҳотнинг асосий ва бош йўналишлари тўғри танланган. Бунинг устига, ислоҳотни изчиллик билан амалга ошириш ва чуқурлаштириш йўлидагина социал-иқтисодий ўзгартишлар муваффақиятига эришиш мумкинлиги яна бир карра тасдиқланди. Қолаверса, умуман ҳеч ким ислоҳотни шубҳа остига олгани йўқ, Лекин уни амалга оширишнинг бориши кескин танқид қилинган эди.

Конференция бошқа бир нарсани ҳам тасдиқлади: ислоҳотни зимдан тўхтатиб қўйишни, бунинг учун ислоҳот йўлида пайдо бўлаётган ишкаллик ва хатоларнинг ниҳоятда кичик имкониятларидан фойдаланиб қолишни истаётган қолоқ, консерватив кучлар қарши ҳаракат қилишмоқда. Шу масала хусусида делегатларнинг таклифига қўшилиш мумкин, деб ўйлайман: бундай кишиларни — ислоҳот йўлига тўғаноқ бўлаётган кимсаларни раҳбарлик ишларидан олиб ташлаш керак.

Иқтисодий ислоҳотнинг боришини жадаллаштирмоқ учун биз нима қилишимиз лозим? Сиёсий бюро ҳукуматнинг шу масала хусусидаги хулосаларини ва улар билан боғлиқ таклифлар комплексини кўриб чиқди.

Биринчиси. Аввало хўжалик юритиш янги формалари ва усулларининг моҳиятини бузиб кўрсатиш йўлидаги уринишларни қатъиян бартараф этиш, хўжалик механизмини эски ўзанга қайтариш муддаолари йўлини тўсиш керак.

Бу гап, жумладан, давлат буюртмаси тўғрисидаги масалага тааллуқлидир. Бу масала давлат буюртмаси амалда ишлаб чиқариш ҳажмини буйруқ тарзида планлаштиришнинг яширин формасига айланиб кетганлиги муносабати билан конференцияда жуда қизғин муҳокама қилинган эди. Ҳукуматнинг бу хусусдаги таклифлари ишлаб чиқаришнинг умумий ҳажмида давлат буюртмаси улушининг анча камайтирилишини, давлат буюртмаси бериш ҳуқуқ тармоқ министрликлари эмас, балки Госплан қўлига жамланишини назарда тутади.

Яқин икки йил ичида давлат буюртмаси тўғрисидаги муваққат Низомни жорий этиш таклиф қилинади. Министрлар Советининг Президиуми хўжалик ходимлари, олимларнинг катта группасини таклиф этиб, шу масалани муҳокама қилди. Жиддий мунозара олиб борилди ва давлат буюртмаси тўғрисидаги муваққат Низом керак, деган хулосага келинди, ўтиш босқичи айни шундай ёндашувни тақозо этади. Бунда давлат буюртмаси тўғрисидаги ғоя ишлаб чиқариш воситаларининг улгуржи савдосига ўтиш ва нарх белгилашни ислоҳ қилиш билан боғлиқ ҳолдагина тўла амалга оширилиши мумкинлиги назарда тутилди. Бунда, шунчаки сакраб ўта олмайсан, дейишади.

Иккинчиси. Барча тармоқларнинг корхоналарини тўла хўжалик ҳисобига ўтказиш ва янги хўжалик механизмини шакллантиришни ниҳоясига етказиш керак. Янги хўжалик механизми фақат янги нарх нисбатлари негизидагина, самарали ишлайдиган социалистик бозор шакллантирилган, молиявий аҳвол соғломлаштирилган, кенг тармоқли ва таъсирчан банк системаси яратилган, улгуржи савдо жорий этилган шароитдагина тўла куч билан ишлаб кета олишини ва у бошқариш структурасини тегишли тарзда қайта ташкил этишни, ташқи иқтисодий алоқалар системасини қайта қуришни албатта тақозо этишини таъкидлаб ўтиш лозим.

Шу муносабат билан халқ хўжалигини молиявий жиҳатдан соғломлаштириш, пул муомаласини мустаҳкамлаш муҳим эканлигини таъкидламоқчиман. Биз келгуси йил плани ва бюджетини тайёрлаш чоғидаёқ бюджет камомадини қисқартира бошлашимиз керак, бунинг учун эса капитал қурилиш планларини синчиклаб кўриб чиқиш, бюджетни маблағ билан таъминлаш ўрнига банк кредити билан таъминлашга кенг кўламда ўтиш, бошқа унумсиз харажатларни қатъиян камайтириш лозим. Қисқа қилиб айтганда, маблағга қараб яшашни ўрганиш муҳимдир. Дастлабки пайтларда бизнинг капитал маблағлар ҳажми ҳатто камайса ҳам майли, аммо, бунинг эвазига янгидан бошланаётган ва чала қолган қурилишлар сони кескин қисқаради.

Ҳозирги пайтда министрликларнинг хайри-эҳсони ҳисобига кун кўраётган заиф корхоналарга келганда шуни айтиш керакки, бунда муайян шартлар асосида берилган кредитлардан кенг кўламда фойдаланиш, зарур бўлган тақдирда шундай корхоналарни, қайта ташкил этиш, иложи бўлмаган ҳолларда эса тугатиш, уларни меҳнат коллективлари ёки кооперативларга ижара бериш ҳам мумкин. Бундан чўчимаслик керак.

Экономикани соғломлаштириш банкларнинг ишини қайта қуришга, уларни тўла хўжалик ҳисобига ўтказишга, коммерция банклари тармоғини ривожлантиришга ҳам кўмаклашиши лозим.

Учинчиси. Конференцияда бошқаришнинг ташкилий структураларини қайта қуриш тўғрисидаги ва айниқса, хўжалик юритиш янги системасида министрликларнинг роли ҳақидаги масала манфаатдорлик билан муҳокама қилинди. Ҳозир бу бошқариш системасини реконструкциялашда энг масъулиятли йўналиш деса бўлади. Зотан, шу масалани ҳал этишга вазминлик билан, ҳам бошқарув органларининг, ҳам корхоналарнинг тажрибаси ва янги вазифаларига таяниб ёндашиш керак. Корхоналар биринчи навбатда қонунларга ва уларда белгиланган иқтисодий соҳадаги хатти-ҳаракат қоидаларига бўйсунишлари лозим.

Шуни рўй-рост айтиш керакки, бошқарув органларининг ҳам, аппарат кадрларининг ҳам обрў-эътибори бошқарув органлари янги шароитда ўз ўрнини қанчалик тез топиб олишига, улар хўжалик юритиш янги усулларини қай даражада муваффақиятли эгаллаб олиб, корхоналар билан муносабатларни қанчалик янгича қура олишларига ҳал қилувчи даражада боғлиқ бўлади. Конференцияда бизнинг замонавий билимдон, юксак даражада профессионал бошқарув аппаратисиз иложимиз йўқ, деган равшан позиция таърифланди. Лекин шу билан бирга бундай аппарат туб иқтисодий ислоҳот талабларини ва меҳнат коллективларининг янги ролини эътиборга олиб, ўз ишини қатъиян қайта қуриши керак.

Тўртинчиси. Сиёсий система ислоҳоти муносабати билан корхоналар ва Советлар ўртасидаги муносабатларни қайта қуриш вазифаси кўндаланг бўлиб қолмоқда. Масалани бундай қўйиш тўғридир. Аслида гап маҳаллий органларга ажратиб берилаётган ҳамда коммунал хўжаликни, хизмат кўрсатиш системасини, уй-жой фондини, шаҳар транспортини ва шу кабиларни ўз ичига олган жамоат мулкининг бир қисми ҳолида ўзини-ўзи бошқаришнинг иқтисодий асосини шакллантириш тўғрисида боряпти.

Буни эндиликда корхоналарга Иттифоқ министрликлари ўрнига республика министрликлари ва маҳаллий органлар раҳбарлик қилади, деб тушунмаслик керак. Бу нарса бир буйруқбозлик системасини иккинчи бир буйруқбозлик ситемаси билан оддийгина алмаштириб қўйишни билдирган бўлур эди. Барча корхоналар ва бирлашмалар мамлакат ягона бозори учун ишлаш ҳуқуқига эга ва шундай ишлашлари керак, улар ўртасидаги ўзаро муносабатлар эса маҳсулотларни тенг қийматли тарзда айрибошлашга асосланиши лозим. Уларнинг маҳаллий органлар билан муносабатларига келганда эса бу муносабатлар тегишли ҳуқуқий нормалар ва иқтисодий нормативлар билан мустаҳкамланиши керак.

Биз яхлит халқ хўжалиги комплекси доирасида территориал меҳнат тақсимоти афзалликларидан тўла-тўкис фойдаланишимиз ва шу билан бирга бюджет даромадларини ўстириш орқали республика ва маҳаллий органларнинг регион экономикаси самарадорлигини оширишдан манфаатдорлигини таъминлашимиз зарур.

Бешинчиси. Меҳнат коллективларига хўжалик ҳисобининг бирон-бир формасини мустақил танлаб олиш ҳуқуқини бериш, унинг иккинчи моделидан фойдаланишда манфаатдорликни кучайтириш таклиф этилади. Бу эса иш ҳақи фондини тузиш ва фойдани тақсимлаш нормативлари юқоридан туриб белгиланишидан воз кечишни билдиради. Ишлаб чиқаришнинг ички муносабатлари хўжалик ҳисоби даромадини тақсимлаш ва ундан фойдаланиш асосида қурилади, давлат билан корхоналар ўртасидаги муносабатлар эса давлат имтиёзлари системаси билан бирга солиқ ставкалари билан тартибга солиб борилади. Бу, ниҳоятда матлуб бўлур эди, ўртоқлар.

Иқтисодий ислоҳот муаммоларини кўриб чиқиш маъносида ижара муносабатлари тўғрисида яна гапириб ўтишни истардим. Айни шу ижара муносабатлари ҳам давлат, ҳам кооператив мулкини сақлаб қолган ҳолда бу мулкнинг «эгасизлигини» бартараф этиш, ходимларнинг, меҳнат коллективларининг реал хўжалик мустақиллиги ва жавобгарлигини, одамларнинг иш ҳақи уларнинг ишлари пировард натижалари билан бевосита боғлиқ бўлишини таъминлайди. Ижара пудратида бошқаришнинг буйруқбозлик методларига ўрин қолмаслиги принцип жиҳатдан муҳимдир, чунки бўйсуниш муносабати шартнома муносабатига, ўзаро, масъулиятли шериклар муносабатига айланади. Шу сабабли мен юқорида айтиб ўтган ижара тўғрисидаги қонун халқ хўжалигининг барча тармоқларида амал қиладиган акт бўлиши лозим.

Биз ижара муносабатлари оммалашуви йўлидаги ҳамма тўсиқларни олиб ташлашимиз, зарур ҳуқуқий масалаларни, жумладан, ижара муддатлари тўғрисидаги масалани дарҳол ҳал қилишимиз шарт. Мен бу ҳақда гапириб ўтган эдим, лекин яна бир бор таъкидлайманки, ижаранинг қисқа муддати ишлаб чиқаришни ривожлантириш ва модернизациялашга маблағ сарфлашни рағбатлантирмайди ва ҳатто юлғичлик кайфиятларини келтириб чиқариши мумкин. Бу — равшан. Бюджет манфаатларини ҳам, меҳнат коллективларининг манфаатларини ҳам ҳисобга оладиган ижара ҳақининг қатъий ставкалари бўлиши лозим.

Пировардида, ўртоқлар, мазмун жиҳатидан ҳар хил, лекин менимча, ишимиз учун муҳим бўлган яна баъзи масалаларга тўхталиб ўтмоқчи эдим.

Биринчи масала-фан тўғрисида. Конференция фанни ривожлантиришни ўткир масала қилиб қўйди, фаннинг ғоят муҳим аҳамиятга эга бўлган бир қанча йўналишларида илмий ишланмаларнинг жаҳон даражасидан ҳам, жамиятимиз, халқ хўжалиги эҳтиёжларидан ҳам орқада қолиш кўзга ташланди. Буни, ўртоқлар, эътироф этиш керак, бу бизга конференция берган баҳолар ва қўйган талабларни амалга оширишга диққат-эътибор билан муносабатда бўлиш вазифасини юклайди.

СССР Фанлар академиясининг раҳбарлари фундаментал тадқиқотлар ҳамда Ватанимиз фани тараққиётининг бошқа йўналишларини ривожлантиришга доир ўз программаларига яна бир бор эътибор берадилар, деб ўйлайман. Фаннинг фаол ёрдами бўлмаса, биз қайта қуриш вазифаларини уддалай олмаймиз. Ўз навбатида давлат органлари ҳам, жумладан, СССР Госплани ва СССР Фан ва техника давлат комитети фаннинг моддий базасини тубдан яхшилаш масалаларини кўриб чиқишлари, фаннинг энг устун йўналишлари ривожлантирилиши учун қулай шароитни таъминлаш мақсадида структура ва инвестиция сиёсатини қайта кўриб чиқишлари лозим. Кўпгина масалаларни биз ҳозирнинг ўзидаёқ ҳал қилдик, бошқа масалалар юзасидан қарорлар тайёрлашни тезлаштириш керак.

Ижтимоий фанлар алоҳида эътиборни талаб қилади. Бу фанларнинг ҳозирги аҳволидан партия конференциясида билдирилган ташвиш ва қониқмасликка биз ҳаммамиз қўшиламиз. Гап фақат фаннинг ўзида эмаслигини яна бир марта айтиб ўтиш керак. Ҳозирги вазият кўп жиҳатдан ўтмишда ижтимоий фанларга қандай муносабатда бўлинганлиги билан изоҳланади. Шунга қарамай, бу соҳада қайта қуриш давр эҳтиёжларидан, қайта қуриш практикасининг ўзидан орқада қолаётганлигини айтиб ўтишимиз лозим. Бу эса бизни ташвишга солмай қўймайди.

Очиғини айтиш керак, ҳозир кўпгина катта илмий марказларимиз шарҳловчилик ва танқидчилик роли билан чекланиб қолмоқда, ҳозирча қайта қуришнинг ўзи олға сурган, қайта қуришнинг бориши ҳам, муваффақиятлари ҳам, қайта қуриш натижалари ҳам ҳал этилишига боғлиқ бўлган замонавий муаммоларнинг чуқур ишланмаларини ҳозирча кам бераётирлар.

Қуйидаги таассуротимни ҳам сўзламай ўтолмайман: баъзи олимларимиз қайта қуриш бошланишида қандай позицияда турган бўлсалар, айтишим мумкинки, ҳозир ҳам ўша позицияда турибдилар, қайта қуриш митинглар босқичидан чиқиб, совет жамияти турмушининг ҳамма соҳаларидаги чуқур ўзгартишлар ўзанига ўтганлигини сезмаётирлар. Бу эса чуқур илмий таҳлилни, ҳодисаларнинг моҳиятини тушуниб етишни, амалга оширилаётган жараёнларни идрок этишни талаб қилади. Менимча, жамиятшуносларимизда айни шу нарса етишмаяпти.

Иккинчи масала — экология масаласидир. Бу соҳадаги кўнгилсиз аҳволга конференцияда жуда кўп эътибор берилди. Бу муаммонинг ўткирлигини ва пайсалга солиб бўлмаслигини жамият чуқур тушуниб етди ва жамоатчилик фикри шундайки, бу соҳада ёндашувларни тубдан ўзгартириш талаб қилинади.

Мен бу муаммони икки қисмга ажратишни истар эдим. Баъзи масалалар жуда кўп капитал маблағлар ва ресурсларни талаб қилмайди. Бунда ишни чинакамига ташкил этиб, белгиланган чора-тадбирлар ва программаларни амалга ошириш керак. Бу кечиктириб бўлмайдиган конкрет масалалар тегишли марказий идоралар ва маҳаллий органлар иштирокида ҳал қилиниши лозим. Бунинг устига улар оператив равишда кўриб чиқилиши ва ҳал этилиши даркор.

Бошқа масалалар катта маблағларни қидириб топиш ва ишга солиш, техника ва технологияни тегишли равишда ўзгартириш билан боғлиқ. Умуман, булар истиқболли масалалардир. Атроф-муҳитни муҳофаза қилиш ва СССРнинг табиий ресурсларидан оқилона фойдаланиш узоқ муддатли давлат программасини тузиш чоғида ана шуларнинг ҳаммасини кўриб чиқиш керак, ўртоқлар. Ўн учинчи беш йиллик ва 2005 йилгача бўлган давр планини тайёрлаш доирасида ана шундай ишлар ҳозирнинг ўзидаёқ олиб борилмоқда. Конференцияда айтиб ўтилган барча таклифлар айнан шу иш доирасида кўриб чиқилиши керак.

Учинчи масала — партиянинг ёшларга нисбатан сиёсати тўғрисида. Бу ҳақда конференцияда принципиал тарзда айтиб ўтилди. Вазифа ана шуларнинг ҳаммасини амалий ишлар ўзанига кўчиришдан иборат. Биз ҳозирнинг ўзидаёқ Марказий Комитетнинг мазкур масалаларга бағишланган Пленумига тайёргарлик билан яқиндан шуғулланишимиз лозим, деб ўйлайман. Бу соҳада жиддий иш талаб этилади. Биз фақат юзаки муаммоларни кўриб чиқиш билан чекланиб қололмаймиз. Бизга чуқур таҳлилга асосланган ҳамда жамиятимизнинг туб вазифаларидан бири — муносиб ўринбосарларни тайёрлаш вазифасини ҳал қилишга қаратилган узоқ муддатли сиёсат зарур.

Яна бир гап, ўртоқлар. Конференциянинг ўзи, унда бўлиб ўтган баҳслар апрель ойидан кейин биз идеология соҳасида ана шу йиллар мобайнида олиб борган ишимизни давом эттириш ҳозир қанчалик муҳимлигини кўрсатди. Бу ҳам тўғри, чунки биз тарихий кўламдаги ишни бошлаган эканмиз, ўтмишни ва ҳозирги даврни идрок этмай туриб ҳамда келгусида жамият тараққиёти асосий тенденцияларини олдиндан кўра билмай туриб, бу ишларни муваффақиятли олиб боролмаймиз.

Биз ҳозир Лениннинг революцион назариянинг аҳамияти тўғрисидаги фикри нақадар теранлигини, айниқса, чуқур тушуниб турибмиз. Очиғини айтиш керак: агар биз назария ва идеология масалалари билан мунтазам ва изчил шуғулланмаганимизда, тарих андозаси билан ўлчаганда, ана шу жуда қисқа даврда биз сиёсат, амалий ишлар соҳасида рўёбга чиқарганларимизга ҳам, мана шу тарихий бурилиш босқичида партия сиёсий етакчилик, ғоялар генератори ролини умуман таъминлаётганига, энг муҳими эса, олдинда бораётганлигига ҳам, буларнинг ҳеч бирига эриша олмаган бўлардик.

Шунга қарамай, конференция идеология соҳасида ҳеч қандай бўшашувчилик, айниқса, кечикиш бўлмаслиги кераклигини зўр куч билан кўрсатди. Бу соҳада мадҳиялар, бир марта ўтказиладиган кампаниялар, хусусий вазифаларни қайта қуришнинг принципиал мақсадларидан ажралган ҳолда ҳал қилиш билан чекланиб қолиш мумкин эмас. Экономика ва социал сиёсат соҳасидаги узилишлар ва нуқсонларгина эмас, шу билан бирга, назария соҳасидаги, идеология фронтидаги қолоқлик ҳам революцион ишимизга ўнглаб бўлмайдиган путур етказиши мумкин, хатолар тўғрисида гапирмаса ҳам бўлади. Шу сабабли назарий тадқиқотлар жабҳасини бундан буён ҳам кенгайтиришимиз, барча йўналишларда идеология ишини чуқурлаштиришимиз лозим.

Ўртоқлар, назарий муаммоларни ҳал қилиш учун партия ва жамиятнинг потенциал имкониятлари ҳақиқатан ҳам жуда катта. Бунинг устига ҳозирги маънавий-сиёсий муҳит ижтимоий фикрнинг барча йўналишларида актив ижодий жараён давом этиши учун ҳамма шарт-шароитни яратади, бу эса ижтимоий онгни шакллантиришга бевосита таъсир қилади.

Аммо партия ана шу потенциалдан ҳали ҳам чинакамига фойдаланмаяпти, уни ҳаракатга келтирмади, қайта қуриш ўзанига солиб юбормади — биз буни шу ерда, Пленумда ўз-ўзини танқид руҳида тан олишимиз керак. Хўш, бу соҳада нима халақит бермоқда, ўртоқлар?

Назарияни, ижтимоий фикрни ривожлантириш, идеологияни янгилаш, янги онгни тарбиялаш бир хил ўтмайдиган, зиддиятли, жуда мураккаб жараён, албатта. У вақт ва куч-ғайрат сарфлашни талаб қилади. Аммо ўз-ўзидан ҳам бўлмайди. Бу жараён коллектив иш олиб бориш негизида, ижодий баҳслар орқали, янги ғояларни излаш, қарашларни қиёслаш, фикрлар кураши орқали мунтазам йўналтириб борилиши керак.

Партия ташкилотлари бу вазифанинг бутун кўламини ва мураккаблигини кўришга мажбурдирлар, бу ўринда соддалаштиришга йўл қўйиб бўлмайди. Буларнинг ҳаммаси ўз ҳолича, ўз-ўзидан боришини биз кутиб тура олмаймиз. Бу соҳадаги ишимиз қатъий равишда кучайтирилиши, кучайтирилганда ҳам кенг жабҳа бўйлаб кучайтирилиши лозим: мунозаралар, семинарлар, конференциялар, мақолалар — хуллас, илмий фаолиятнинг ижодий фикрни уйғотишга қодир бўлган ғоят хилма-хил шаклларидан фойдаланиш лозим.

Қайта қуришнинг ҳозирги босқичида назария ва сиёсатнинг мавжуд ютуқларини амалиётда мужассамлаштирувчи актив идеология фаолияти ҳам зарур, албатта. Қайта қуриш ғоялари омманинг қалбига кенгроқ сингиши учун, назария ҳақиқатан ҳам қайта қуришнинг моддий кучига айланиши учун ана шуни кўзда тутиб, собитқадамлик ва ақл билан иш олиб бориш керак.

Ўртоқлар, мен яна бир нарсага тўхталиб ўтмоқчиман. Бизда мунозаралар ҳаддан ташқари кўпайиб кетди, деган гаплар эшитилмоқда. Аниқ айтиб қўяй: бизга мунозаралар, етилган барча муаммоларни жиддий, ижодий муҳокамалар керак. Актив ижтимоий фикр, халқ онги фақат шу йўл билангина шаклланиши мумкин, бунингсиз жамиятни ўзгартиришга доир буюк вазифаларни ҳал қилиб бўлмайди.

Яна бир гап, ўртоқлар. Давримизнинг, ҳаётий жараёнларнинг янгилигидан чўчимаслик керак. Балки биз қайта қуриш — чинакам революцион, ўзгартирувчи жараён эканлигини эндигина чинакам англаб етаётгандирмиз. Шугина эмас, ишончим комилки, ўртоқлар, ҳаракатимизнинг янгилиги ҳали кўп марта кутилмаган воқеаларни келтириб чиқаради. Хўш, шундай экан, саросимага тушиб, воқеаларга баҳо бериш ва хулоса чиқаришда шошилишимиз керакми? Йўқ, ўртоқлар. Биз ҳаёт қандай бўлса, худди шундайлигича чуқур ўрганишимиз, босиқлик билан иш тутишимиз, пухта таҳлил қилиш негизида пировард натижада жамиятимизнинг манфаатларини, социализмнинг манфаатларини кўзлаб пухта ўйланган тўғри қарорлар қабул қилишимиз зарур.

Мен бу соҳада пухта ўйланган, чуқур, изчил иш олиб бориш тарафдориман. Биз Ленин партияси, қудратли сиёсий организм сифатида ўзимизнинг бутун интеллектуал потенциалимизни ишга солишимиз ҳамда сиёсат ва амалиётни бойитиб, назария масалаларида қадам-бақадам олға боришимиз керак. Ўз навбатида практикадан янги тажрибани ўрганиб, уни идроклаб, бундан кейинги фаолиятимиз учун йўл очиб боришимиз, КПСС ишлаб чиққан сиёсий йўлни изчиллик билан амалга оширишимиз зарур.

Эски тасаввурлар андазаси янги ҳодисаларга тўғри келмаслигини яхши тушуниб олишимиз керак. Энг муҳими — келинглар, қайта қуриш учун кураш давомида асосий йўналишдан четга чиқмайлик, хусусий ишларга берилиб кетмайлик, кучимизни арзимаган ишларга сарфламайлик. Янги ишда қийинчиликлар бўлиши муқаррар, уларни четлаб ўтиб бўлмайди. Лекин революцион ўзгартиришлар йўлидан қатъий равишда ва чинакам олға томон ҳаракат қилишгина куни-кеча ҳал қилиб бўлмайдиган ва ҳатто хатарли бўлиб туюлган масалаларни бартараф этиш мумкинлигини ўз тажрибамиз кўрсатди.

Буларнинг ҳаммаси биздан интеллектуал ишни, ижодий фаолиятни, қайта қуриш ҳар куни келтириб чиқараётган барча ҳодисаларга доимий эътибор беришни талаб қилади, албатта. Буни ҳамма тушуниб олиши, бунга вақт топиши лозим, чунки бундай иш қилинмаса, қолоқлик муқаррардир, ҳаёт бизни орқада қолдириб кетиши мумкин. Агар биз революцион давримизда амалда сиёсий етакчи бўлишни истар эканмиз, ҳаётдан орқада қолишга ҳаққимиз йўқ.

Конференция қарорларини бажариш тўғрисидаги баъзи мулоҳазалар ана шундай. Келинглар, Пленум муҳокамасига қўйилган таклифларни кўриб чиқайлик.

Кўриб турибсизки, умуман ишларимиз программаси ғоят тиғиз. Бу программа қайта қуришни чуқурлаштиришнинг энг муҳим эҳтиёжларидан келиб чиқади, партия XXVII съезди ва XIX Бутуниттифоқ конференцияси қарорлари билан белгиланади.

Биз учун жамиятни янгилашнинг ҳамма соҳаларида ва биринчи навбатда — совет кишилари турмушининг энг муҳим муаммоларини ҳал қилишда туб силжишга эришиш зарур. Бу ҳар бир партия ташкилотининг, ҳар бир коммунистнинг ишидир.

Биз жойлардаги ташкилотларга катта ваколатлар берар эканмиз, ижтимоий-сиёсий, хўжалик ва меҳнат ташаббусини ривожлантириш учун имконият берар эканмиз, шу билан бирга партиявий масъулиятни, қайта қуришнинг конкрет участкаларидаги иш учун коммунистларнинг шахсий жавобгарлигини ҳам уларнинг зиммасига юклаяпмиз.

Ҳозир ҳаракат қиладиган давр. Ҳар бир коммунистнинг, ҳар бир меҳнатчининг қайта қуришга ҳиссаси конкрет ишга ва меҳнатнинг конкрет натижаларига қараб белгиланади.

Ўзбекистон Компартияси Тошкент шаҳар комитетининг пленуми

30 июль куни Ўзбекистон Компартияси Тошкент шаҳар комитетининг XII пленуми бўлди. «Халқ хўжалигини фан ва техниканинг замонавий ютуқлари асосида техникавий жиҳатдан реконструкция қилишга доир КПСС XXVII съезди қарорларини шаҳар партия ташкилоти қандай амалга ошираётгани тўғрисида» Тошкент шаҳар партия комитетининг секретари О. Х. Асқаров доклад қилди.

Докладни муҳокама этишда Тошкент тўқимачилик комбинатининг бош директори Б. Қ. Эргашев, «СредазНИИгаз» катта илмий ходими В. М. Тюгай, Куйбишев район партия комитетининг биринчи секретари Н. И. Емельянов, «Узбексельмаш» ишлаб чиқариш бирлашмасининг оператори О. В. Стикайло, «Ташсантехгазмонтаж» трестининг бошқарувчиси Г. В. Аванесов, Октябрь район Совети ижроия комитетининг раиси Ҳ. М. Усмонова, «Средазкабель» ишлаб чиқариш бирлашмаси совутиш қурилмаларининг машинисти В. Н. Вольвах, Сергели район партия комитетининг биринчи секретари Г. Л. Зарубин, 2-вагон депосининг проводниги А. М. Азизов, «Ташметрострой» трести проходкачилар бригадасининг бошлиғи Г. Б. Люстер, 11-«Висотстрой» трестининг бошқарувчиси А. П. Кочеров, Тошкентдаги В. П. Чкалов номли авиация ишлаб чиқариш бирлашмасининг бош директори В. Н. Журавлёв қатнашдилар.

Муҳокама этилган масала юзасидан тегишли қарор қабул қилинди.

⊙

Пленумдан кейин шаҳар партия ташкилотининг сайлаб қўйиладиган органлари аъзоларининг ишчи кенгаши бўлди. Унда шаҳар партия комитети аъзолари ва аъзолигига кандидатлардан, шаҳар партия ташкилоти ревизия комиссияси аъзоларидан озиқ-овқат таъминоти, савдо ва хизмат кўрсатиш тармоқларини ривожлантириш, халқ истеъмоли буюмларини ишлаб чиқариш, уй-жой қурилиши, жамоат транспорти иши, соғлиқни сақлаш, коммунал хўжалиги, мактаблар ва мактабгача болалар муассасаларининг моддий базасини мустаҳкамлаш, иқтисодий ислоҳотни жорий этишни жадаллаштириш билан боғлиқ бўлган масалаларни ҳал қилишнинг кечиктириб бўлмайдиган тадбирларини амалий жиҳатдан бажаришга ёрдам берадиган группани ташкил этиш тўғрисидаги шаҳар партия комитети бюросининг таклифи қабул қилинди.

⊙ (Пленум тўғрисидаги батафсил ҳисобот газетада ёритилади).

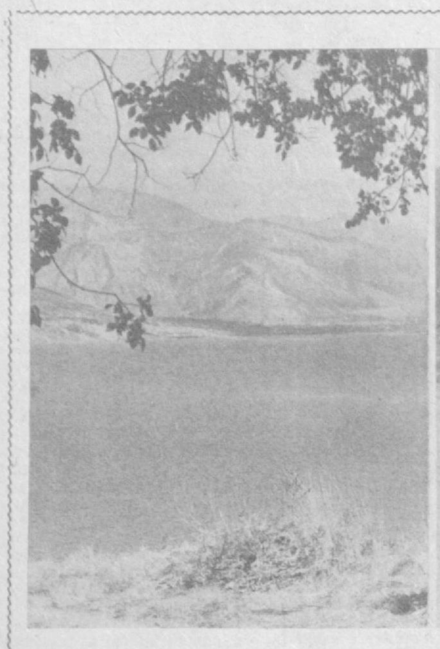

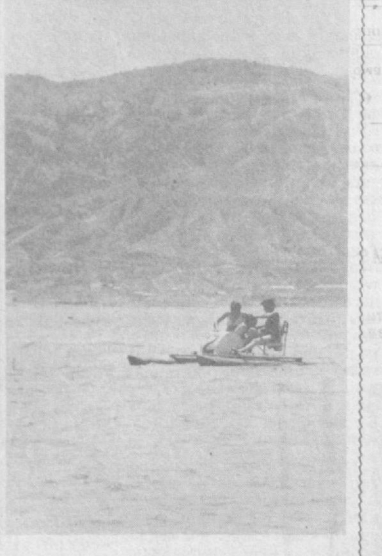

Она табиат қучоғида.

Р. Шарипов фотолари.

Пурвиқор тоғлар қучоғида

Тошкент тонгида туриб унинг кунчиқар томонига қараганда уфқдаги пурвиқор тоғларга кўзингиз тушади. Бўстонлиқнинг безаги бўлган бу тоғлар Қоржонтоғ, Угом, Писком, Кўксув ва Чотқол тоғлари бўлиб, улар Ғарбий Тянь-Шань тоғ системасига қарашлидир. Бу тоғлар шимоли-шарқдан жануби-ғарбга қараб беш панжа сингари тармоқланган. Айрим чўққилари денгиз сатҳидан тўрт минг метрдан ҳам баланд бўлган Бўстонлиқ тоғларида сайр қилар экансиз, уларнинг пайдо бўлиш сирлари билан қизиқишингиз табиий.

Қорли чўққилару ва бошқа барельеф шаклларининг ҳамда турли фойдали қазилмаларнинг ҳосил бўлиш тарихи жуда қизиқ. Аввало, улар тўсатдан ҳосил бўлмаган. Еримизнинг қадимги, бундан бир неча юз миллион йиллар аввалги шаклланиш жараёни палеозой эрасида областимиз тоғлари ўрнида илиқ денгиз мавжланиб турган, фақат Кўксув ва Чотқолнинг айрим жойларидагина айрим ҳалқасимон оролчалар мавжуд бўлган. Карбон даврининг охирларига келиб содир бўлган герцин деб аталган тоғ бурмаланиши натижасида ер ости кучларининг юқори босими туфайли катта майдондаги ер қобиғи букланиб, улкан тоғларни ҳосил қилган. Палеозой океани тубидан кўтарилган бу тоғларнинг ҳосил бўлишида вулқонлар фаолияти ҳам муҳим роль ўйнаган. Шунинг учун ҳам кўпгина жойларда ер ёрилиши туфайли катта миқдордаги магмалар ер сатҳига оқиб чиқиб гумбазларни ҳосил қилган. Бу жараёндаги юқори ҳароратдан атрофдаги тоғ жинслари эриб, кристаллашиб, магма билан қоришиб ўз таркибини ўзгартирган. Шунга кўра кўпгина фойдали қазилма конларининг келиб чиқишини палеозой давридаги вулқонлар фаолияти билан боғланади.

Герцин тоғликлари орасидаги айрим қўлтиқчаларни ҳосил қилган ботиғларда ўсган ўрмонлардаги дарахтларнинг сувга қулаши ва давр ўтиши билан уларнинг теварак-атрофдаги тоғлардан емирилган жинслар билан қопланиши натижасида тошкўмирга айланган. Тоғ ҳосил қилувчи бурмаланишлар ва вулқонлар жараёни бирмунча тинчигач, мезозой эраси бошланган. Натижада ер ости тектоник кучларидан ер усти кучлари: шамол, қуёш ҳарорати, сувнинг кучи устун келиб, герцин тоғликларини емириб текислаган. Ўша узоқ ўтмишдаги иқлим ҳозирги Африка ёки Ҳиндистондаги сингари иссиқ бўлганлигини ўша даврда ҳосил бўлган ғорларда сақланиб қолган қизил тупроқлардан ҳам билса бўлади.

Ернинг ривожланишидаги сўнгги эра кайнозойда областимиз майдонининг кескин пасайиши туфайли унинг айрим жойларига яна денгиз бостириб кирган. Фақат палеогеннинг охири ва неоген даврларига келибгина альп тоғ бурмаланиши натижасида, ер қобиғи ёрилиб, узилиб, уларнинг айримларини кўтарилишидан ҳозирги тоғ тизмалари, баъзиларининг чўкишидан эса водийлар вужудга келган. Кайнозойнинг охири бўлмиш тўртламчи даврга келиб иқлимнинг совиши туфайли тоғлар муз билан қопланган.

Областимиз тоғларига кўтарилар экансиз, унинг ҳар бир баландлик зонасида ўзига хос наботот ва ҳайвонот дунёси ҳукмронлигини ўз кўзингиз билан кўрасиз. Тоғга кўтарилишингизда асосан калтакесак, илон, тошбақа, юмронқозиқ, қарға, каклик кабиларга дуч келасиз. Баргли ўрмон зонасига кўтарилгач тўкилган меваларни, илдизларни паққос тушираётган сербола тўнғизларни кўрасиз, баъзан улар йўлингиздаги дарахтлар остидан чиқиб ура қочишади. Тунда эса инидан чиққан бўрсиқ ва жайраларга кўзингиз тушади. Тонг саҳарда эса дарахтлар шохида булбулу майналар хониш қилиб ўзига ром этади. Довонга яқинлашсангиз тоғ ўтлоқларида кийиклар оҳу кўзларини сузиб ўтлаётганлигини кўрасиз. Бу ердаги қояларда тошдан-тошга сакраётган эпчил ҳайвон эса тоғ эчкиси эканлигини дарҳол англайсиз. Қоронғи ғорларда кўзи ёниб ўтган қўрқинчли ҳайвон эса қор қоплони бўлиб, у ўзини бамисоли тоғ шеридек ҳис қилади. Асалхўр айиқ эса баъзан тошларни думалатиб, саёҳатчини чўчитиб ҳайдамоқчи ҳам бўлади. Баъзан асалхўрликка ҳам тушиб туришини бизга Пискомлик Тўхтамурот ака ҳаяжонланиб ҳикоя қилган эди. У Онаўлгансой этагидаги асаларилларидан хабар олгани бориб отини юқорида қолдиради-да, ўзи пастга—асалари қутилари турган жойга тушади. Бир вақт юқорига қараб ёқасини ушлайди, не кўз билан кўрсаки отини бир айиқ миниб кетаётган эмиш, бироз айиқни миндириб «чарчаган» от тўхтаб, оёғини тираб олади, шунда маймоқвой отдан тушиб «юрсанг-чи» дегандек отнинг кетига шапалаб кетади...

Тошкентнинг иссиқ ёзида юмшоқ иқлимли Бўстонлиқнинг соф тоғ ҳавосида сайр қилсангиз, гўзал манзаралардан завқланиб кўнгилли дам олиб ўз саломатлигингизни мустаҳкамлайсиз, маҳаллий аҳолидан эса табиат пайровларини эшитиб беҳад қувонасиз.

Исмоил ОТАЖОНОВ,
СССР география жамиятининг ҳақиқий аъзоси.

Редактор ўринбосари
С. Б. ЁҚУБОВ.

Ҳушёрлик — ҳаётимиз тарзи

Олимнинг тажрибаси

Иван Петрович Павловнинг рафиқаси С. В. Павлованинг гувоҳлик беришича, бир кун эри ром сотиб олиб келади. Иван Петрович ойна олдига ўтириб олиб, оз-оздан ичади. Мақсад алкоголнинг таъсирини шахсан ўзида синаб кўриш эди. Шунинг учун ҳам у қалам, қоғоз тайёрлаб қўяди, аммо бирор сатр ҳам ёза олмайди. Чунки у эрталаб полда кўзини очади. Боши ёрилай деб оғрибди, оғзи бемаза эмиш, ўзини жуда оғир, мажруҳ сезибди. Шу-шу бўлди-ю, у иккинчи марта ичкиликка яқинлашмади.

Павлов тажрибадан сўнг шогирдларига бундай деди: — Биз энди алкоголь билан шуғулланамиз, қайсики, менимча хурсандчилик учун ичилса-да аммо хурсандчиликдан кўра, одам зотига кўпроқ ғам-ташвиш келтиради. Ундан қанчадан қанча талантли, кучли кишилар ўлган ва ўляптилар ҳам.

Ҳикматлар

- Мастнинг ақли кўр бўлади.
- Сув кўприкни, ичкилик мияни бузади.
- Сўз ҳушёрнинг дилида, мастнинг тилида.
- Биринчи қадаҳни ичмасанг охиргисидан маст бўлмайсан.
- Ҳушёрлик — ҳаётнинг зийнати, умрнинг лаззати.
- Ақл — ҳушёрликнинг отаси, эътиқоднинг онаси.
- Ҳушёр одамнинг йўли равон.
- Иродасиз одам ичкиликдан нафсини тия олмай, охири унга ғарқ бўлади.
- Ўғилларни икки нарса
  айлайди хароб,
  Бири зийнату сеп,
  бири эса шароб.

Ичкилик — кони зиён

- Ёш авлоднинг тарбиясини бодага рўжу қўйганларга ишониб бўлмайди.

ЦИЦЕРОН.

- Қилич эмас, ичкилик кўпроқ кишиларнинг бошига етди.

ПЛАВТ.

- Барча жониворлар булоқ сувини, инсонларгина бода сувини ичадилар.

СЕНЕКА.

- Мастлигингда қилган гуноҳларингни ва хатоларингни асло кечирма: гуноҳларга ва хатоларга сабаб ичкилик эмас, балки уни ичган инсондир.

КАТОН.

- Филдан етти қадам, ҳўкиздан ўн қадам, аёл кишидан йигирма қадам, маст одамдан ўттиз қадам нарида юр,

ҲИНД МАҚОЛИ.

- Дарё ва денгизларнинг ҳавзаларида эмас, қадаҳ ичида кўпроқ ғарқ бўладилар.

НЕМИС МАҚОЛИ.

Шуҳрат МИНОВАРОВ
тайёрлаган.

РЕКЛАМА ВА ЭЪЛОНЛАР

Янги ўқув йили тараддуди

ТОШКЕНТ ШАҲАР СОВЕТИ ИЖРОИЯ КОМИТЕТИНИНГ САВДО БОШ БОШҚАРМАСИ—ЯНГИ ЎҚУВ ЙИЛИГА!

Ёз мавсуми авжида, қувноқ таътил давом этаяпти. Аммо календарнинг йиртилган ҳар бир варағи: сентябрь яқин, ҳадемай янги ўқув йили бошланади, деб дарак бермоқда. Унга пухта ҳозирлик кўриш керак.

Ота-оналарнинг: қизимнинг формаси калта келиб қолмадимикин, ўғлимнинг костюми тор эмасми, папкаси эскириб қолмадимикин, ёзув қуроллари етарлими?— текшириб кўрадиган пайт келди.

Зарур буюмларни ёзнинг охирги кунлари, шошма-шошарликда харид қилмаслик учун ҳозирданоқ «Мактаб бозорлари»га ташриф буюришни маслаҳат берамиз. «Мактаб бозорлари» барча районларда

ОЧИҚ ҲАВОДАГИ УНИВЕРМАГ —

марказий шаҳар мактаб бозорини ана шундай деб аташ мумкин. Бу бозор дам олиш кунларисиз, ҳар куни соат 10 дан 18 гача

ГОРЬКИЙ НОМИДАГИ БОҒДА ИШЛАЙДИ

Марказий йўлка бўйлаб жойлашган очиқ пештахталардан, фаввора теварагидаги павильонлардан ўқувчилар учун барча зарур буюмларни харид қилишингиз мумкин.

Бу ерда сотувда: ўқувчиларнинг фартуклари, формали кўйлаклар, ўғил болаларнинг костюмлари, пойабзаллар, спорт пойабзаллари, спорт костюмлари, трикотаж буюмлар, турли-туман папкалар, ёзув ва чизмачилик қуроллари, китоблар бўлади.

Марказий мактаб бозорида ўн икки савдо ташкилоти иштирок этади. Цум, «Чилонзор» Марказий универсал магазини, Фрунзе савдо маркази, «Шуҳрат» мактаб-магазини, «Ташкнигаторг» ва бошқа йирик савдо комплекслари шулар жумласидандир.

ҲАМШАҲАРЛАР, СИЗЛАР УЧУН!

МАКТАБ БОЗОРЛАРИ «ЎҚУВЧИ» ШИОРИ ОСТИДА ШАҲАРНИНГ БАРЧА РАЙОНЛАРИДА, ШУ ЖУМЛАДАН:

«Болалар дунёси» чакана савдо фирмаси магазинларининг ёнида — 1 Май кўчасида ва Октябрь бозорида;

Бош универсал магазини ёнида;

«Чилонзор» Марказий универсал магазини ёнида;

Фрунзе савдо маркази яқинида иш бошлайди.

Йирик универсал магазинлар, шунингдек «ТАШОБУВЬТОРГ», «ТАШТЕКСТИЛЬШВЕЙТОРГ», «ТАШКУЛЬТТОРГ», «ТАШГАЛАНТЕРЕЙТОРГ» магазинларида ихтисослашган, жами 50 дан зиёд «ЎҚУВЧИ» секциялари очилган.

Мазкур секциялар ўқувчилар учун зарур товарлар билан савдо қилади. Улар ўзига хос безатилиши билан диққатингизни жалб этади.

Ҳозир болалар ҳордиқ чиқаришаётган экан, янги ўқув йилига зарур буюмларни харид қилиб қўйишни унутманг.

ТОШКЕНТ ШАҲАР СОВЕТИ ИЖРОИЯ КОМИТЕТИНИНГ САВДО БОШ БОШҚАРМАСИ.

Зеб-зийнатлар сизга мунтазир

Буржь белгиларидан бирини кўкракка осиб юриш ҳар соҳада омад келтиради, деб ҳисобланади. Биз омад фақат ўзимизга, саъйи-ҳаракатимизга боғлиқ эканлигини яхши биламиз. Шунга қарамай кулон харид қилаётганлар, албатта, ўзига омад келтирувчи буржь белгили кулонларни танлашга ҳаракат қилади.

«Олмос» республика улгуржи-чакана савдо бирлашмасига қарашли магазинларда корунд, фианит, феруза кўзли, буржь белгилари, бош ҳарфлар туширилган турли кулонлар мавжуд.

Уларнинг нархи 40 сўмдан 100 сўмгача. Турли усулда тўқилган, узунлиги ҳар хил занжирлар ҳам бор.

«Олмос» республика улгуржи-чакана савдо бирлашмаси.

«Союзторгреклама» Бутуниттифоқ бирлашмасининг Ўзбекистон агентлиги.

Кино

1 АВГУСТДА
БАДИИЙ ФИЛЬМЛАР:

ВЛКСМ 30 йиллиги —«АМАДЕЙ» (17, 20.00).
Нукус — «МЕНИНГ ҚАЛБИМ» (16, 18.30, 20.45).
Восток — «НАЙЗАБОЗ ГОНДЗА» (16, 18.30, 21.00).
Фестиваль — «АЭРОПОРТДАГИ ВОҚЕА» (22.00).
Чайка — «НОФЕЛЕТ, ҚАЕРДА ЖОЙЛАШГАН?» (16, 18, 20, 21.30).
Тошкент Советининг 50 йиллиги — «АЛВИДО, ЗАМОСКВОРЕЦК БЕЗОРИСИ» (жуфт соатларда ва 21. 30).
Ватан — «МЕНИНГ ҚАЛБИМ» (16, 18.30, 21.00).
Лисунов номли — «ҚУРОЛСИЗ ИНСПЕКТОР» (тоқ соатларда).
Москва —«НОФЕЛЕТ ҚАЕРДА ЖОЙЛАШГАН?» (17, 19, 21.00);
Санъат саройи — «МЕНИНГ ҚАЛБИМ» (16, 18.30, 20.45); «ЖИНЖЕР ВА ФРЕД» (17, 19.30).
Дружба — «АЭРОПОРТДАГИ ВОҚЕА» (15, 20, 20.30).

2, 3 АВГУСТДА
БАДИИЙ ФИЛЬМЛАР

ВЛКСМ 30 йиллиги —«АМАДЕЙ» (11, 14, 17.20, 20.00).
Нукус — «МЕНИНГ ҚАЛБИМ» (11, 13.30, 16, 18.30, 20.45).
Восток — «НАЙЗАБОЗ ГОНДЗА» (11, 13.30, 16, 18.30, 21.00).
Фестиваль — «АЭРОПОРТДАГИ ВОҚЕА» (22.00).
Чайка —«МЕНИНГ ҚАЛБИМ» (11, 13.30), «НОФЕЛЕТ ҚАЕРДА ЖОЙЛАШГАН?» (16, 18, 20, 21.30).
Тошкент Советининг 50 йиллиги — «АЛВИДО, ЗАМОСКВОРЕЦК БЕЗОРИСИ» (жуфт соатларда ва 21.30).
Ватан — «МЕНИНГ ҚАЛБИМ» (11, 13.30, 16, 18.30, 21.00).
Лисунов номли — «ҚУРОЛСИЗ ИНСПЕКТОР» (тоқ соатларда).
Москва —«НОФЕЛЕТ ҚАЕРДА ЖОЙЛАШГАН?» (11, 15.30, 17, 19, 21.00); «МЕНИНГ ҚАЛБИМ» (13.00).
Санъат саройи — «МЕНИНГ ҚАЛБИМ» (11, 13.30, 16, 18.30, 20.45); «ЖИНЖЕР ВА ФРЕД» (12, 14.30, 17, 19.30).
Дружба — «АЭРОПОРТДАГИ ВОҚЕА» (11, 15, 20, 20.30).

ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ЦИРКИДА — «ИНТЕРЦИРК-88» ЯНГИ ПРОГРАММАСИ (2, 3/VIII да 19.30 да).

МАШИНА ҲАЙДОВЧИЛАР ВА ПАССАЖИРЛАР ДИҚҚАТИГА!

Пушкин кўчасини капитал ремонт қилиш муносабати билан

1988 ЙИЛ 16 АВГУСТГА ҚАДАР

Пушкин кўчасининг Якуб Колас кўчасидан бошлаб Ново-Московский кўчасигача бўлган қисмида автотранспорт ҳаракати

ТЎХТАТИЛАДИ:

101«э» автобус маршрутининг ҳаракати А. Навоий номли театрдан бошлаб қисқаради ва «Тракторний — М. Горький майдони» чегарасида ташкил этилади;

4, 5, 17, 18-троллейбус маршрутларида ва 17, 24-автобус маршрутларида қатновчи машиналарнинг сони қисқартирилади.

Справкалар юзасидан телефон :91-68-43.

ТОШКЕНТ ШАҲАР СОВЕТИ ИЖРОИЯ КОМИТЕТИНИНГ БАРЧА ТУРДАГИ ПАССАЖИР ТРАНСПОРТИ ИШИНИ МУВОФИҚЛАШТИРИШ ВА РИВОЖЛАНТИРИШ БОШҚАРМАСИ.

РЕКЛАМА ВА ЭЪЛОНЛАР

КОРХОНАЛАР, ТАШКИЛОТЛАР, КООПЕРАТИВЛАРНИНГ РАҲБАРЛАРИ, ШУНИНГДЕК, СТУДЕНТЛАР, АСПИРАНТЛАР ВА МАКТАБ ЎҚУВЧИЛАРИ

диққатига!

ЎЗБЕКИСТОН ҲИСОБЛАШ ТЕХНИКАСИ ВА ИНФОРМАТИКА ИШЛАБ ЧИҚАРИШ БИРЛАШМАСИНИНГ

ИНФОРМАТИКА МАРКАЗИ ХОҲЛОВЧИЛАРНИ:

—программалаштириш асослари ва хусусий ЭҲМ дан фойдаланиш юзасидан таълим курсини ўташ (группали ва хусусий таълим);

— программавий, воситавий ҳисоблаш техникасини ПЭВМ да қўлланиш юзасидан малакали консультация олиш;

— ПЭВМ да (ўйин, ўқув машғулотлари, амалий машғулотлар ва ҳоказо) қизиқарли программаларни ўзлаштириш;

—ўйин залида компьютер билан шашка, шахмат, денгиз жанги ва бошқа ўйинлар юзасидан куч синашиш учун

ТАКЛИФ ҚИЛАДИ

ИНФОРМАТИКА МАРКАЗИ ҚУЙИДАГИ БУЮРТМАЛАРНИ ҚАБУЛ ҚИЛАДИ:

— ПЭВМ программа воситаларини ишлаб чиқиш, амалга ошириш, ижарага бериб туриш;

— рўзғор компьютерларини фойдаланишга топшириш, ремонт қилиш ва уларга техника хизмати кўрсатиш.

Информатика маркази, шунингдек, ЭҲМ учун СМ1420 машина вақтини ижарага беради.

Кўрсатилган барча хизматлар учун нақд пул тарзида ёки пул ўтказиш йўли билан ҳақ тўланади. (прейскурантга биноан).

Бизнинг адрес: 700115, Тошкент шаҳри, Чилонзор массиви, 1-квартал, 9-уй.

Справкалар учун телефон: 78-20-91.

ТОШКЕНТ ШАҲАР АҲОЛИНИ ИШГА ЖОЙЛАШТИРИШ БЮРОСИ

ИШГА ТАКЛИФ ҚИЛАДИ

«ГЛАВТАШКЕНТСТРОЙ»нинг 159-трестига қарашли

61-қурилиш бошқармасига:
электр пайвандчилар, пўлат ва темир-бетон конструкцияларининг монтажчилари, ғишт терувчилар, дурадгорлар.

«ГЛАВТАШКЕНТСТРОЙ»нинг 12-қурилиш трестига:
ғишт терувчилар, сувоқчилар, бўёқчилар, пайвандчилар,

«ГЛАВТАШКЕНТСТРОЙ»нинг ТРАНСПОРТ ИШЛАБ ЧИҚАРИШ БОШҚАРМАСИГА:
«С», «Е» категориядаги ҳайдовчилар.

ТОШКЕНТ МЕТАЛЛ ҚУЙИШ ЗАВОДИГА:
токарлар, фрезерчилар, ёғоч ва металл бўйича моделчилар, сонли программа билан бошқариладиган станокларнинг созловчилари, асбобсиз слесарлар, чархчи-токарь, силлиқловчи;
қуюв ишлаб чиқариши инженер-технологлари ва инженер-конструкторлари.

ЎРТА ОСИЁ МАГИСТРАЛЬ НЕФТЬ ҚУВУРЛАРИ КОРХОНАСИГА:
корхона бошлиғининг ўринбосари, бош механик, юристконсульт, гражданлар мудофааси ва махсус ишлар бўйича инженер, капитал қурилиш бўйича инженер, планлаштириш ва молиявий ишлар бўйича экономист, бўлимларнинг бошлиқлари ва ишлаб чиқариш-техника бўлимининг инженерлари, моддий-техника таъминоти бўлимининг инженери, фойдаланиш бўлимининг инженери, контроль-ўлчов асбоблари ва автоматлар бўйича инженерлар, ер остидан ўтган трубопроводларни электр-кимёвий муҳофаза этиш инженерлари.

СПРАВКАЛАР ВА ИШГА ЙЎЛЛАНМАЛАР ОЛИШ ЮЗАСИДАН ҚУЙИДАГИ АДРЕСЛАРГА МУРОЖААТ ҚИЛИНСИН:

СПРАВКАЛАР ВА ИШГА ЙЎЛЛАНМАЛАР ОЛИШ ЮЗАСИДАН ҚУЙИДАГИ АДРЕСЛАРГА МУРОЖААТ ҚИЛИНСИН:

Марказий пункт — Пролетар кўчаси, 4-уй;
Ленин район пункти — Т. Шевченко кўчаси, 64-уй;
Октябрь район пункти — У. Юсупов кўчаси, 3-уй;
Чилонзор район пункти — 2-квартал, 3-уй;
Фрунзе район пункти — Ш. Руставели кўчаси, 87-уй;
Ҳамза район пункти — Ҳасанова кўчаси, 10-уй;
Куйбишев район пункти — К. Маркс кўчаси, 59-уй;
Киров район пункти — Энгельс кўчаси, 48-уй;
Собир Раҳимов район пункти — Қорасарой кўчаси, 270-уй;
Акмал Икромов район пункти—Фарҳод кўчаси, 21-уй;
Сергели район пункти — Спутник, 2-квартал, 69-уй.

ЯНГИЙЎЛДАГИ 8-ҒИШТ ЗАВОДЛАРИ БОШҚАРМАСИГА

механик, метролог, бош энергетик, мастер, экономист, технолог, контрол-ўлчов асбоблари ва автоматлар бўйича инженер, техника назорати бўлимининг бошлиғи, қон-қазиш механизм бўйича механик, технология жараёнлари ишчилари

КЕРАК

МЕҲНАТГА ҲАҚ — инженер-техник ходимларига штат рўйхатига кўра, ишчиларга — ишбай-мукофот тарзида тўланади.

Тошкент шаҳридан келиб ишга кираётганлар «С. РАҲИМОВ» метро станциясидан корхонагача бўлган маршрут бўйича қатновчи корхонанинг (бепул) ўз автобуси билан таъминланадилар.

Бизнинг адрес: Янгийўл шаҳри, Самарқанд кўчаси, 34-уй.

Тошкент шаҳар, Киров район Госстрахи инспекциясига тегишли 203 А формадаги 998982, 998983, 998984, 998985 номерли йўқолган

ҚАТЪИЙ ҲИСОБОТ БЛАНКАЛАРИ

БЕКОР ҚИЛИНАДИ

Тошкент Давлат маданият институти томонидан **Усмонова Муборак Абдулвоитовна** номига берилган 847528 номерли йўқолган

ДИПЛОМ

БЕКОР ҚИЛИНАДИ

Тошкент шаҳар, Собир Раҳимов районидаги 219-ўрта мактаб томонидан **Мирмухсимова Феруза Шавкатовна** номига берилган 994746 номерли йўқолган

ЎРТА МАЪЛУМОТ ТЎҒРИСИДАГИ АТТЕСТАТ

БЕКОР ҚИЛИНАДИ

Тошкент шаҳар, Октябрь районидаги 132-ўрта мактаб томонидан **Бинюев Цваншин Валиевич** номига берилган 304589 номерли йўқолган

ЎРТА МАЪЛУМОТ ТЎҒРИСИДАГИ АТТЕСТАТ

БЕКОР ҚИЛИНАДИ

Тошкент шаҳар Собир Раҳимов районидаги 28-ўрта мактаб томонидан **Мақсудов Суннатулла Султонович** номига берилган 657906 номерли йўқолган

ЎРТА МАЪЛУМОТ ТЎҒРИСИДАГИ АТТЕСТАТ

БЕКОР ҚИЛИНАДИ

Қишки ва ёзги спорт турлари бўйича Олимпия резервлари группаларини тайёрлаш Республика ўқув-машғулот бирлашмаси бирлашма бош инженери Ш. Ш. Исломовга отаси

Шамсутдин Исломович ИСЛОМОВнинг

вафот этганлиги муносабати билан чуқур таъзия изҳор қилади.

Ўрта Осиё медицина педиатрия институти ректорати, партия ва касаба союз ташкилотлари микробиология кафедрасининг катта ўқитувчиси, медицина фанлари кандидати Х. Р. Муҳамаджоновга акаси

Ҳусан РАҲИМЖОНОВнинг

вафот этганлиги муносабати билан чуқур таъзия изҳор қилади.

ТОШКЕНТ оқшоми

Ўзбек ва рус тилларида мустақил равишда нашр этилади.

«Тошкент оқшоми»

(«Вечерний Ташкент») — орган Ташкентского горкома Компартии Узбекистана и городского Совета народных депутатов.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси. Тошкент шаҳри.

РЕДАКЦИЯ АДРЕСИ:
700083, Тошкент,
Ленинград кўчаси, 32.

ТЕЛЕФОНЛАР: бўлимлар: партия турмуши ва пропаганда — 32-54-19; совет қурилиши ва халқ контроли — 32-54-34; саноат, транспорт ва алоқа — 33-08.74, 32-57-84; шаҳар хўжалиги, савдо ва маиший хизмат — 32-55-39, капитал қурилиши — 32-58.85; фан ва ўқув юртлари — 32-53.10; физкультура ва спорт, ҳарбий-ватанпарварлик тарбияси — 32-55.32; маданият — 32-53-83; ахборот — 33-28-95; хатлар ва оммавий ишлар —33.29-70; иллюстрация — 32-55-37; жамоатчилик редакцияси — 33.99-42, 32-53-66; «Ташкентская неделя» рекламалар иловаси — 32-56.84; эълонлар — 33-81-42.